

İTALYA'NIN ARNAVUTLUK'U İŞGALİNİN TÜRK BASININA VE TÜRK DIŞ POLİTİKASINA YANSIMASI

REFLECTION OF ITALY'S INVASION OF ALBANIA ON TURKISH PRESS AND TURKISH FOREIGN POLICY

Halil ÖZCAN

Doç. Dr., Başkent Üniversitesi Atatürk İlkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, hozcan@baskent.edu.tr

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi
Gönderildiği tarih: 10 Şubat 2023
Kabul edildiği tarih: 21 Nisan 2023
Yayınlanma tarihi: 20 Haziran 2023

Article Info

Type: Research article
Date submitted: 10 February 2023
Date accepted: 21 April 2023
Date published: 20 June 2023

Anahtar Sözcükler

İtalya; Arnavutluk İşgali; Türk Basını; Türk Dış Politikası; Kral Zog

Keywords

Italy; Invasion of Albania; Turkish Press; Turkish Foreign Policy; King Zog

DOI

10.33171/dtcfjournal.2023.63.1.5

Öz

Türkiye, kurtuluş ve kuruluşta Atatürk'ün liderliğinde tam bağımsız bir politika izlerken aynı dönemde Atatürk gibi bir liderden yoksun olan ve kit kaynaklara sahip olan Arnavutluk, İtalya'ya tavizler vererek bu ülkeye bağımlı hâle geldi. İtalya'ya olan bağımlılığı kendi iktidarını sağlamlaştırmak için fırsata çevirmeye çalışan Cumhurbaşkanı Ahmet Zogu, İtalya desteğiyle Krallığını ilan etti. Türkiye, Oniki Adalar'da bulunan İtalya'yı kendi güvenliği için tehdit olarak algılamakta Arnavutluk, İtalya'nın etkisiyle Balkan Paktına dâhil olmadı. Türkiye'den uzaklaştıkça İtalya'ya daha fazla tavizler veren Arnavutluk, bu ülkenin işgaliyle karşı karşıya kaldığında Kral, iki günlük oğlu ve lohusa eşiyle tacını, tahtını ve ülkesini terk etmek zorunda kaldı. Arnavutlarla beş asır kader birliği yapan ve ülkesinde çok sayıda Arnavut kökenli vatandaşa sahip olan, aynı zamanda çeyrek yüz yıl önce bağımsızlık savaşı veren Türkiye ve Türk basını Arnavutluk'un işgaline karşı oldukça hassasiyet gösterdi.

İtalya'nın Balkanlara yerleştiği ve II. Dünya Savaşının ufukta belirdiği bu süreçte, İtalya tehdidine karşı Türkiye, "barıştan yana ama tarafsız" bir tutumla İngiltere ve Fransa ile birlikte çözüm bulmaya çalıştı. İtalya'nın Arnavutluk'u işgalinin Türk basınına ve dış politikasına yansımaları, Türk basını temelinde (Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi ile Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivinde belge bulunamadığı için) ilk defa bir akademik çalışmada incelenmesi, bu makalenin özgünlüğünü oluşturmaktadır. İşgal sonrası Arnavutluk Kralı Zog'un geniş maiyetiyle birlikte iki aylık süreyle (3 Mayıs-1 Temmuz 1939) Türkiye'ye sığınması tarafımızdan ayrı bir bilimsel çalışma konusu yapıldığından Kral Zog'un Türkiye günleri çalışmaya dâhil edilmedi.

Abstract

While Turkey followed a completely independent policy in the liberation and establishment under the leadership of Atatürk, Albania, which lacked a leader like Atatürk and had scarce resources at the same time, became dependent on Italy by making concessions. Trying to turn the dependence on Italy into an opportunity to consolidate his power, President Ahmet Zogu declared his Kingdom with the support of Italy. While Turkey perceived Italy in the Dodecanese as a threat to its own security, Albania was not included in the Balkan Pact with the influence of Italy. Albania, which made more concessions to Italy as it moved away from Turkey, faced the invasion of this country, the King had to leave his crown, throne and country with his two-day-old son and postpartum wife. Turkey and the Turkish press, which has been united with the Albanians for five centuries and has many Albanian-origin citizens in its country, and also fought for independence a quarter of a century ago, showed great sensitivity towards the occupation of Albania.

Italy settled in the Balkans and II. In this period, when World War II was on the horizon, Turkey tried to find a solution together with England and France against the Italian threat with a "peaceful but neutral" attitude. The reflection of Italy's occupation of Albania on the Turkish press and foreign policy, examining for the first time in an academic study on the basis of the Turkish press (as no documents could be found in the Turkish Diplomatic Archive of the Ministry of Foreign Affairs and the Republic Archive of the State Archives) constitutes the originality of this article. The days of King Zog in Turkey were not included in the study, since the two-month period (3 May-1 July 1939) of King Zog of Albania, after the occupation, took refuge in Turkey with his large entourage.

Giriş

28 Kasım 1912’de bağımsızlığını ilân ettikten sonra, siyasi birliğini kurma ve rejimini belirlemede oldukça zorlanan Arnavutluk, tarafsız kalma politikası uygulasa bile, I. Dünya Savaşı sürecinde ve sonrasında, gizli anlaşmaların paylaşım konusu yapılarak işgale uğramaktan kurtulamadı. Anadolu ve Arnavutluk’ta ortak işgalci konumda olan Yunanistan’a karşı bir strateji geliştiren Mustafa Kemal Paşa, TBMM Hükûmeti ile Arnavutluk Hükûmeti arasında işgaller döneminde gizli anlaşma imzalanmasını sağladı. Bu gizli anlaşma ile TBMM, Arnavutluk’a askerî yardımda bulunmayı taahhüt ederken anlaşmanın sekizinci maddesiyle Arnavutluk da zaferden sonra; *“Kurulacak olan Arnavutluk Meclisinde rejim konusu belirlenecek ve halk iktidarının sağlanması için her türlü özen gösterilecektir.”* ilkesini kabul etti (Özcan, 2017, s. 127). Her iki ülke işgal altındayken vicdanında bir milli sır olarak sakladığı Cumhuriyet rejimini Atatürk, Türk milleti için ön gördüğü gibi samimi olarak Arnavutlar için de istemişti.

Arnavutluk’ta Cumhuriyet ilân edildikten sonra, 31 Ocak 1925’te Ahmet Zogu¹ Cumhurbaşkanı seçildi. A. Zogu, Türkiye ile yakınlaşsa da bir müddet sonra İtalya ile Tiran’da Dostluk ve Güvenlik Pakti’ni 27 Kasım 1926’da, İşbirliği ve Güvenlik Tiran Pakti’ni (Askerî Karakterli “Değiştirilmez Savunma İşbirliği” Anlaşmasını) 22 Kasım 1927’de imzalayarak bu ülkeye bağımlı olmaya başladı. Arnavutluk’un İtalya ile yakınlaştığı dönemde Mussolini, Roma İmparatorluğunu canlandırabilmek için fırsat kollamaya başladı. Oniki Adalar’a sahip olan İtalya, Musul sorununda Fransa ile birlikte İngiltere’ye destek verdiği için Türkiye, İtalya’nın bölgedeki tavrından rahatsız oldu. Hatta Türkiye’nin Musul bölgesini işgale teşebbüsü halinde İtalya’nın Anadolu’ya asker çıkaracağına dair haberler yapıldı. Bu dönemde İtalya, Arnavutluk’ta iktisadî imtiyazlar elde ederek bu ülkenin milli bankasını kurduktan sonra, bu ülkeyi borçlandırarak borçlarını tahsil edebilmek için Arnavutluk’un iktisadî gelirlerine ipotek koymayı başardı (Özcan, 2011, s. 182-183).

Arnavutluk Meclisi, İtalya’nın desteği ile 1 Eylül 1928’de Cumhurbaşkanı Ahmet Zogu’yu, “Zog I Arnavutların Kralı” ilân etti. Bunun üzerine Atatürk, Tiran’daki büyükelçiyi Ankara’ya çağıracağı gibi Cumhurbaşkanlığı yeminini bozmakla ve halkına ihanet etmekle suçladığı Ahmet Zogu’nun Krallık rejimini tanımayacağını da kararlılıkla dile getirdi (Özcan, 2011, s. 209). Çünkü Atatürk, Arnavutluk’ta milli ve

¹ Ahmet Zogu, Kral olduktan sonra “Kral Zog” unvanını kullandığı için bu kullanım tercih edildi. Ancak kral sıfatı olmadan, tek başına yazılıştta ya da Ahmet ön adıyla birlikte Zogu kullanıldı.

bağımsız bir yönetimin kurularak bu ülkenin güçlenmesini Türkiye'nin güvenliği ve Balkanların istikrarı ve geleceği açısından gerekli görüyordu. Türkiye'nin modernleşme çalışmalarının tüm hızıyla devam ettiği dönemde, Balkanlardaki ve Akdeniz'deki huzursuzluklar devrimlerin hızını kesebilirdi. Özellikle Lozan Barış Antlaşmasına göre Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının kıyılarının askersizleştirilmiş olması ve sadece İstanbul'da ağır silahlardan yoksun 12.000 kişilik bir kuvvet bulundurulması Türkiye'nin güvenliği için risk unsuruydu. Bunlara ilave olarak Oniki Adalar'a sahip olan İtalya'da, 1922'de iktidara gelen Mussolini'nin Anadolu'dan toprak talebinde bulunacağı ve Akdeniz'de Türkiye'yi tehdit edeceği öngörülüyordu.

Atatürk'e göre, Mussolini, Türkiye'ye karşı harekete geçmeye karar verirse Arnavutluk'a asker çıkardıktan sonra Bulgaristan ile işbirliği yaparak birlikte Boğazlara inmeye ve Türkiye'nin Balkan devletleriyle ilişkisini kesmeye çalışabilirdi. Unutulmalıdır ki, Boğazlarla birlikte Yunanistan ve Bulgaristan sınırı da askerden arındırıldığı için Türkiye, ciddi bir savunma sorunuyla karşı karşıya idi. İtalya'nın Akdeniz'den eş zamanlı olarak Bulgaristan'ın Balkanlar'dan saldırısı Türkiye'yi zor durumda bırakabilirdi. Dolayısıyla Atatürk, İstanbul'un, Boğazların, Türkiye'nin ve Balkanların güvenliğini Adriyatik'in, Arnavutluk kıyısından başlatıyordu (Özcan, 2018, s. 344-346).

Atatürk, 24 Şubat 1927'de Ankara'da Çocuk Esirgeme Kurumu balosunda baloya katılan Arnavutluk Ankara elçisi Rauf Fico'yu yanına çağırarak diğer davetlilerin duyacağı bir biçimde Arnavutluk-İtalya ilişkileriyle ilgili mesaj verdi. Atatürk, İtalya ile Tiran Paktını imzalayan Cumhurbaşkanı Ahmet Zogu'nun, demokrat gibi hareket etmesini, dikkatli olmasını ve İtalya'ya özellikle içişlerinde fazla taviz vermemesi gerektiği uyarısında bulundu. Biraz düşünerek sanki 12 yıl sonrası işgali görürcesine, "*İtalya müdahale ederse, ben de (İtalya'ya) müdahale ederim*" sözünü, "*bunun için şeref sözü veririm*" ifadesiyle güçlendirdi. Elçiye, Arnavutluk Cumhurbaşkanı için, "*Ahmet'in Kral olacağı söylense de bravo bunu yapmadı. 20. yüzyılın gidişatını anlamış. Benden selam ilet*" dedi. Bu görüşmeden iki ay sonra 28 Nisan 1927'de Hilâl-i Ahmer balosunda Atatürk, Arnavutluk elçisine, Arnavutluk ordusunu ve subaylarını düzeltme tavsiyesinde bulundu. Ayrıca Arnavutluk elçisi ile 20 Şubat 1928'de görüşmesinde de Atatürk, bir yıl önce İtalya ve Mussolini ile uyarılarını "geçen yıl söylediklerim gerçektir" sözleriyle tekrar hatırlatma gereği duydu (Özcan, 2018, s. 356-359). Anlaşılacağı üzere, Atatürk hem Arnavutluk Cumhurbaşkanı'nın Kral olacağını, hem de İtalya'ya vereceği tavizlerle bu ülkenin işgaline uğrayacağını ön görmüştü.

İtalya desteği ile 1 Eylül 1928'de Ahmet Zogu, Arnavutluk Kralı olduğunda Atatürk, Türkiye elçisini bu ülkeden geri çekmişti. Atatürk, İtalya'ya yaklaştıkça Türkiye'den uzaklaşan Arnavutluk'u Balkan Paketi'na dâhil edebilmek için II. Balkan Konferansı'nın Türkiye'de yapılmasını fırsat bildi. Tüm katılımcı devlet başkanlarıyla birlikte Arnavutluk Kralı Zog'a da telgraf çekmek suretiyle krallık rejimini tanıyarak bu ülke ile siyasî ilişkileri yeniden kurdu. Çok yakını olan Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Ruşen Eşref Üneydin ve devamında Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nu bu ülkeye büyükelçi tayin etti. Ancak İtalya'nın etkisindeki Arnavutluk, Balkan Paketi'na girmediği gibi bekâr olan Arnavutluk Kralı Zog, kız kardeşi Saniye'yi II. Abdülhamit'in oğlu Abid ile evlendirdiğinde doğacak olan erkek çocuk (II. Abdülhamit'in torunu), Arnavutluk tahtının varisi olacaktı. Bu evlilik üzerine Türkiye, ikinci kez Arnavutluk'tan elçisini geri çekti (Özcan, 2011, s. 292). Sonuçta, Atatürk döneminde Arnavutluk ile ilişkiler istenilen seviyeye gelemediği gibi Arnavutluk ve Bulgaristan, İtalya etkisiyle Balkan Paketi'na dâhil olamadı.²

İtalya, Balkan Paketi'nin imzalanmasından bir yıl sonra, Akdeniz'in ve Balkanların dengelerini bozacak adımlar atmaya başlayarak 1935'te Etiyopya'yı (Habeşistan) işgal etti. Bir yıl sonra da Oniki Adalar'ı silahlandırmaya başladı. Almanya da 1936'da Versay Barış Antlaşmasına göre askersizleştirilen Ren bölgesine asker gönderdikten sonra Türkiye, ilgili devletlerle yaptığı müzakereler sonucu, Boğazların savunma ve güvenliği için Montrö Boğazlar sözleşmesini imzalamayı başardı (Tuncer, 2012, s. 43-44).

İTALYA'NIN ARNAVUTLUK'U İŞGALİ ÖNCESİ GELİŞMELER

Daily Ekspres gazetesi, Arnavutluk meselesinin iç yüzü hakkında Arnavutluk sarayının yüksek şahsiyetlerinden birinden aldığı bilgiyi haber yaptı. Buna göre, Şubat 1939'da, Giro adında bir şahsın, İtalya hesabına, kendisine karşı isyan çıkarmak üzere Tiran'a geldiğinden haberdar olan Kral Zog, bu kişiyi yakalattı. İtalyanlar bundan sonra Koçi, adında bir başka şahsı aynı maksatta kullanmak için Tiran'a gönderdi. Bu girişimden de haberdar olan Arnavutluk hükümeti, bu kişiyi de yakaladı (*HAP*, 12 Nisan 1939, s. 5). İtalya'nın entrikaları konusunda Tiran elçisini uyararak Kral Zog, çoğu Katolik olan İtalyanlardan birkaçına tutuklama emri verdi. Givovanni Giro ve Jak Koçi'nin, alçakça faaliyetlerinin kamuoyuna ifşa edilmesinin ardından Kral Zog, bu kişilerin ülkeden sınır dışı edilmesini istedi (Pearson, 2004, s. 422). Bunun üzerine İtalya, Kral Zog ile temasa geçerek memleketini harpsiz

² Arnavutluk'un Balkan Paketi'na girememesinin sebepleri için Bkz. Özcan, 2011, s. 255-266.

bırakması mukabilinde kendisine 20 milyon altın frank rüşvet teklif etti (*HAP*, 12 Nisan 1939, s. 5). Kral Zog, İtalyanların 20 milyon altın frank teklifini, “*Arnavutluğu ancak cesedlerimizin üzerinden geçerek fethedebilirsiniz.*” sözleriyle geri çevirdi. İtalyanlar da Arnavutluk’u para ile satın alamayınca harp ile almayı kararlaştırdı. İngiliz gazetelerinin yazdığına göre, İtalya, Habeş İmparatoruna da işgalden önce aynı rüşvet teklifini yapmıştı (Feyzi, 1939a, s. 3).

Anadolu Ajansı’nın Londra kaynaklı (6 Nisan tarihli) haberine göre, İtalya Hariciye Nazırı, 8 Mart’ta Arnavutluk Kralına İtalya ile Arnavutluk ittifak muahedenamesinin takviye edilmesi teklifinde bulundu. Ancak çok açık bilinmemekle birlikte müzakerelerde bazı sorunlar yaşandı (*Cumhuriyet*, 1939, 7 Nisan, s. 1-8). İtalya ile Arnavutluk arasında gerilim yaşanırken bir yıl önce Avusturya’yı topraklarına katan Almanya, 15 Mart 1939’da Çekoslovakya’yı işgal ettiği için İngiltere ve Fransa, Alman yayılcılığına karşı 31 Mart 1939’da Polonya sınırlarını güvence altına aldı (Tuncer, 2012, s. 43-44).

Almanya’nın Çekoslovakya’yı işgalinden sonra harekete geçen Mussolini, 26 Mart tarihli nutkunda, “İtalya’nın Akdeniz’i hayat sahası telakki ettiğini” belirtti. Konuşmasının devamında, İtalya’nın çok ehemmiyetli menfaatlerinin bulunduğu Adriyatik denizinde “Akdeniz’in bir körfez” olduğunu vurguladı. 30 Mart’ta yaptığı konuşmasında da Mussolini, İtalya’nın Akdeniz’de mahpus kalmak niyetinde bulunmadığını ifade ederek Arnavutluk’u işgal girişimini hızlandırdı (*Ulus*, 1939, 5 Nisan, s. 8).

İtalya, Kral Zog nezdindeki müşavirleri ve ehemmiyetli malî yardımıyla Arnavutluk’ta fiili bir tekel tesis etmiş durumdaydı (*Haber Akşam Postası (HAP)*,³ 1939, 5 Nisan, s. 1-5). Ancak Arnavut milletinin hükümranlık hakkı ve hukukî istiklâli, İtalya’nın bu memleket topraklarını ve sahillerini askerî maksatlarına göre kullanılmasına engeldi (Pomier, 1939, s. 4). Arnavutluk’a karşı bir saldırı olduğu takdirde, 1927 tarihli İtalya-Arnavutluk antlaşmasına göre, bu memlekete İtalya’nın askerî yardımında bulunması karara bağlanmıştı (*Cumhuriyet*, 1939, 5 Nisan, s. 7). Ancak Arnavutluk’a başka bir ülkenin saldırısı söz konusu değildi. Buna rağmen İtalya, Kral Zog’un başka tesirlere kendisini kaptırmasından korkarak Arnavutluk’taki bu vaziyetini daha ziyade takviye etmek niyetindeydi (*Ulus*, 1939, 5 Nisan, s. 8).

³ Bundan sonra *HAP* olarak kısaltılacaktır.

İtalya, Arnavutluk'a saldırmadan önce, Alman ve İtalyan genelkurmayları arasında yapılan müzakereler (HAP, 1939, 6 Nisan, s. 1-4), sonrasında Almanya, İtalya'nın Arnavutluk işgalini onayladı (HAP Üçüncü Basış, 1939, 7 Nisan, s. 1). Ancak İtalya, Arnavutluk'u işgale hazırlanırken Yugoslavya, Hırvat meselesiyle ilgileniyordu. İtalya'ya göre bu durum Alman entrikalarına kapı açmaktaydı. Her ne kadar Almanya ile müttefiklik yapsa da İtalya, Adriyatik sahillerinde Alman nüfuzu istemiyordu (Cumhuriyet, 1939, 5 Nisan, s. 7). Buna rağmen Hitler, 28 Nisan'da Rayştağ'da yaptığı konuşmasında, İtalya ile Almanya'yı birleştiren sarsılmaz bağları geliştirmekten bahsederek Arnavutluk'un İtalya'nın hayat sahasına dâhil olduğunu ifade etti (Cumhuriyet, 1939, 29 Nisan, s. 1-9).

İşgal Öncesi İtalya ve Arnavutluk Basınının Tekzibi

Roma gazeteleri, Arnavutluk konusunda bir şey yazmazken Bari'de çıkan *Gazetta del Mezzogiorno*, İtalya- Arnavutluk ittifakının takviyesi için Roma ile Tiran arasında müzakerelerin Arnavutluk Kralının talebi üzerine başladığını belirtti. Gazete, İtalya hükümetinin Arnavutluk'un istiklâlini veya tamamîyetini ihlâl etmek tasavvurunda bulunduğu dair haberleri de tekzip etti (Ulus, 1939, 6 Nisan, s. 1-8).

İtalyan gazeteleri, Yugoslavya'da İngiliz garantisinin olmasını, İtalya'nın çembere alınması olarak değerlendiren yayınlar da yaptı. Basına göre İtalya, Arnavutluk'a asker göndermekle Yugoslavya'nın İngiliz emniyet planına katılmasını önledi. Ayrıca İtalya, Yugoslavya'nın Polonya, Romanya ve Türkiye gibi devletlerle kurulacak ittifaka katılımını da engelledi. İtalyan *Tevere* gazetesi de İngiltere'yi, İtalya-Yugoslavya anlaşmasının imzasından itibaren Adriyatik'te hüküm süren barışı rahat bırakmaya davet etti (HAP, 1939, 5 Nisan, s. 1-5). Bunlara ilave olarak İtalya basını, Trention'da görülen askerî hareketliliğin, Yugoslavya'nın tarafsızlığının temin için olduğunu belirtti (Cumhuriyet, 1939, 6 Nisan, s. 3).

İtalya'da ve bölgede bu kaygılı gelişmeler yaşanırken Arnavutluk Ajansı, son günlerde Arnavutluk'a ve Arnavutluk'un İtalya ile olan münasebetlerine dair çıkan haberlerin katıyen esassız olduğunu beyan etti (HAP, 1939, 4 Nisan, s. 5; *Son Posta*, 1939, 4 Nisan, s. 3; *Cumhuriyet*, 1939, 4 Nisan, s. 3; *Türkdili*, 1939, 6 Nisan, s. 1; *Aydın*, 1939, 6 Nisan, s. 1; *Yeni Sabah*, 5 Nisan 1939, s. 1). Hem İtalya hem de Arnavutluk, krize giden süreci yok sayarak görüşmeleri sürdürmeyi tercih ederken bir yandan da İtalya, işgal hazırlıklarını tüm gücüyle devam ettirdi. Bu durum uluslararası kamuoyunda kaygıyla takip edildi.

İşgal Öncesi Uluslararası Kamuoyunun Tutumu

Çok düşünüp geç cevap veren ve gözlerini hadiselerin seyrine diken (Demiray, 1939a, s.1) İngiltere'nin Roma sefiri, İtalya Dışişleri Bakanı ile görüşmesinde, Roma ve Tiran arasında yürütülen müzakerelerde bir takım sorunların çıktığını öğrendi. Müzakereler konusunda açık bilgi vermeyen İtalya Dışişleri Bakanı, İtalyan menfaatlerinin tehlikeye düştüğünü ifade etmekle yetindi (*HAP*, 1939, 7 Nisan, s. 5). 5 Nisan'da Londra'dan alınan hususî haberde, İngiltere kabinesi, Roma büyükelçisi tarafından verilen bilgiler temelinde Arnavutluk meselesini görüştü (*Cumhuriyet*, 6 Nisan 1939, s. 3). İtalya, Arnavutluk'a karşı harekete geçerse, Londra hükümeti, İngiltere ile İtalya arasında Akdeniz'de statükonun korunması için imzalanan 16.04.1938 tarihli anlaşmayı feshetmeğe karar verdi (*HAP*, 1939, 6 Nisan, s. 1-4). Ancak İngiltere'nin anlaşmayı feshetmesi halinde İtalyanların İspanyol topraklarını ve İspanya'daki Balear Adalarını tahliyeden imtina etmelerinden korktukları da basına yansıdı (*Cumhuriyet*, 1939, 6 Nisan, s. 3).

Kosova başta olmak üzere çok sayıda Arnavut'u topraklarında barındıran Belgrad'ın resmî tebliğine göre, Arnavutluk konusunda Yugoslavya'nın tarafsız kalmasını isteyen İtalya, Arnavutluk müzakereleri hakkında Yugoslavya hükümetini bilgilendirdi (*Cumhuriyet*, 1939, 6 Nisan, s. 3). İtalya'nın işgal haberlerinin artması üzerine, Yugoslavya, 5 Nisan günü yayımladığı tebliğde, Arnavutluk'un İtalya tarafından işgaline hiçbir itirazı olmadığını, duyurdu. Tebliğde, ayrıca Roma ile Tiran arasında müzakerelerin devam ettiğinin gizlendiği de belirtildi (*Son Posta*, 1939, 6 Nisan, s. 1). 6 Nisan'da İtalya, Arnavutluk'un Draç Limanına birkaç harp gemisi gönderdi. Bunun üzerine İngiltere, Roma hükümetine ihtarda bulundu. Son gelişmeler Yugoslavya'da endişe uyandırırken, Tiran da Roma'nın tazyikine mukavemete çalışıyordu (*Tan*, 1939, 7 Nisan, s. 1). Öte yandan işgali kaçınılmaz olarak gören Londra'ya göre de Belgrad, Arnavutluk'un işgaline muhalefet etmeyeceğini bildirdi (*Tan*, 1939, 6 Nisan, s. 1). Ancak işgalin gerçekleştiği gün Belgrad, Avlonya'nın muhtemel işgali ile Adriyatik Denizinin tamamen bir İtalyan gölü haline geleceği kaygısını dile getirdi (*Son Posta*, 1939, 7 Nisan, s. 1).

İtalya'nın Resmî İşgal Tebligatı

Arnavutluk ekonomisi, ordusu, gençleri ve yönetimi üzerinde mutlak kontrolünü kurmak isteyen İtalya, 25 Mart'ta, bu ülkenin havaalanı ile limanlarını koruma taleplerini Arnavutluk'a ilettiler. Kral Zog, bu önerilerden yalnızca Arnavut gençlerinin İtalyan subaylar tarafından örgütlenmesiyle önerilen finansal şartlarda, müzakerelerin devam etmesini kabul etti. Bunun üzerine Mussolini'nin damadı olan

İtalya Dışişleri Bakanı Galeazzo Ciano⁴, 1 Nisan 1939'da harekete geçti. Ülkesinin Arnavutluk'un iletişim hatları, liman ve havaalanları üzerinde kontrol hakkına sahip olması yanında, Arnavutluk bakanlarına bir İtalyan danışmanın yardımcı bakan olarak atanmasını ve Arnavutluk'ta bulunan İtalyan vatandaşlarının Arnavutlarla eşit haklara sahip olmasını talep etti (Doko, 2020, s. 32-34).

2 Nisan'da, Avlonya İtalyan konsolosu, Arnavutluk ricalinden birine, İtalyan işgalinin halkı hiçbir şekilde incitmeyeceğini söyledi. O da İtalya'nın işgal hakkında resmî fakat katı ultimatomu niteliğindeki bu sözleri, Tiran'daki Kralına bildirdi (*Tan*, 1939, 26 Nisan, s. 6). İtalya, görüşmelerin krize yöneldiği aşamada, Arnavutluk'u işgal edebilmek için Bari ve Brindizi limanlarında yaklaşık 20.000 kişilik asker topladı (*Cumhuriyet*, 1939, 5 Nisan, s. 7). Tüm bu hazırlıklar yapılırken Roma'daki Arnavutluk elçisi, uçak ile Tiran'a gitti (*HAP*, 1939, 5 Nisan, s. 1-5).

İtalya, Arnavutluk'u işgale hazırlanırken İtalya'nın, Arnavutluk'u Kral Zog'un onayı ile işgal edeceği ve bu ülkeyi himayesi altına alacağı Türk basınına yansıdı (*Türkdili*, 1939, 5 Nisan, s. 1). Ancak Tiran matbuat bürosu tarafından yayınlanan resmî tebliğde, Arnavutluk'un yabancı bir devletin himayesine gireceğine dair söylentiler tekzip edilerek Arnavut milletinin bağımsızlığını savunmaya azmettiği belirtildi (*Cumhuriyet*, 1939, 5 Nisan, s. 1; *Son Telgraf*, 1939, 5 Nisan, s. 1).

İtalya'nın işgal hazırlıkları sadece Türk basınında değil, Avrupa'da ve Balkanlarda da yankılandı. Bunun üzerine, İtalyan Bari radyosu, İtalya ile Arnavutluk arasında mevcut münasebeti daha fazla takviye etmek amacıyla Kral Zog'un teklifi üzerine iki hükümetin temasa geçtiğini bildirdi (*Aydın*, 1939, 6 Nisan, s. 1). Tiran resmî kaynakları ise Arnavutluk'un istiklâl ve mülki tamamiyetine karşı yapılacak olan herhangi bir harekâta müsamaha göstermeyeceklerini bir kez daha beyan etti (*Son Posta*, 1939, 5 Nisan, s. 1-11). İtalyanların Arnavutluk'u işgale hazırlandıklarını işgalden bir hafta önce Napoli'de bir Türk diplomatı, Neşet Halil Atay'a iletmişti. Newyork'a giden Neşet Bey, Napoli'de dört günü denizde geçirmek zorunda kaldığında İtalyan şehrini bir karargâh gibi gözlemlemişti (Atay, 1939, 2 Mayıs, s. 5).

2 Nisan'da Tiran'dan Roma'ya gelen İtalya elçisi, 4 Nisan günü Kont Ciano ile görüştüktan sonra, alelacele uçakla Tiran'a geri döndü. Aynı gün İtalya Dışişleri Bakanı, İngiliz elçisine, ülkesinin Arnavutluk'a asker çıkaracağına dair tebligatta

⁴ 1936'da Dışişleri Bakanı olan Ciano, 1938'de Kral Zog'a karşı (Şubat 1939'da) suikast planlandığı biliniyor (Doko, 2020, s. 32). Ciano aynı zamanda Kral Zog ve Kraliçe Jeraldin'in nikâh şahidi idi (*Tan*, 1939, 16 Nisan, s. 7).

bulundu (*Cumhuriyet*, 1939, 5 Nisan, s. 7). İtalya'nın Arnavutluk ile 1927'de imzaladığı antlaşmanın Arnavutluk'a karşı bir yabancı tehlike olduğu takdirde bu memlekete İtalya'nın askerî yardımıyla bulunacağı hakkındaki maddesine dayanarak işgal edileceği değerlendirildi (*Tan*, 1939, 5 Nisan, s. 1). Ancak, ortada Arnavutluk'u İtalya dışında tehdit eden bir yabancı tehlike bulunmuyordu.

4 Nisan'da İtalya'nın saldırgan tutumunu yabancı ülke temsilcilerine aktaran Kral Zog, hükûmetiyle birlikte liman ve iletişim hatlarının İtalyanlarca kontrolünü kabul eden ancak İtalyan danışmanların bakanlıklarda görevlendirilmesini reddeden kararını açıkladı. Bunun üzerine Mussolini, ülkesinin şartlarının kabul edilmesi için 6 Nisan saat 12'ye kadar süre tanıdı. Bu kritik süreçte Arnavutluk'ta, 1 Nisan'dan 6 Nisan'a kadar, İtalya'ya karşı protesto gösterileri düzenlendi (Doko, 2020, s. 32-34).

6 Nisan günü, İtalyanların Berat civarındaki petrol sahalarında çalışan Amerikalı bir mütehassıs, 750 İtalyan'ı Avlonya Limanına gönderildiklerini, hâlbuki bunların hiçbir tehlikeye maruz olmadıklarını belirtti. İtalya'nın bunları geri alarak memlekette bir takım hadiseler vuku bulduğunu hissettirmek istediği (*Tan*, 1939, 26 Nisan, s. 6), bir başka ifadeyle işgale gerekçe hazırladığı göze çarpıyordu.

Macar kontesi Jeraldin⁵ ile evli⁶ olan Arnavutluk Kralı Zog'un 5 Nisan'da (*Tan*, 1939, 26 Nisan, s. 6) saat 03.30'da (Pearson, 2004, s. 435) oğlunun doğduğu haberi, 101 pare top atışıyla halka duyuruldu. Tiran sokaklarını dolduran halkın da Kral ve ailesini alkışladığı haberi Türk basınında yer buldu (*Cumhuriyet*, 1939, 6 Nisan, s. 3; *Tan*, 1939, 6 Nisan, s. 3; *HAP*, 1939, 5 Nisan, s. 1-5; *Son Telgraf*, 1939, 7 Nisan, s. 1). 6 Nisan'da olağanüstü toplanan parlamentoda, parlamentonun ikinci reisi, veliahdın doğduğu 5 Nisan'ı, millî bayram ilân etti (*Cumhuriyet*, 1939, 7 Nisan, s. 8; *Son Posta*, 1939, 7 Nisan, s. 11; *Tan*, 1939, 7 Nisan, s. 10). Veliahdın doğumunu millî bayram ilân ettiği gün, Arnavutluk Parlamentosu, İtalya'nın beş maddeden oluşan işgal gerekçesi olan ultimatomeni da görüşmek zorunda kaldı:

1. İtalyan kıtaatının her an Arnavutluk'un her noktasına ihraç edilebilmesi,

⁵ Büyük babası Avusturya-Macaristan Kralı Fransuva Jozef tarafından Budapeşte kraliyet sarayı mareşalliğine getirilen Kraliçenin babası Jül Appony de Kral Jozef'in maiyet kumandanlarından. Kraliçe Jeraldin'in hayatı ve evliliği hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız (*Tan*, 1939, 16 Nisan, s. 7).

⁶ Kraliçe Jeraldin'in Kral Zog ile tanışması ve evliliği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Oesterreicher, 1939, s. 7).

2. Arnavutluk'un bütün istihkâmları, limanları, muhtelif tesisatı üzerinde İtalya'nın kontrolü,
3. Arnavutluk'ta ikamet eden İtalyanlara mebus ve nazır olmak hakları da dâhil olmak üzere Arnavut tebaasının bütün haklarının verilmesi,
4. Arnavutluk Hariciye Nezaretinin ilgası ile Arnavutluk'un hariçte İtalya tarafından temsili,
5. Arnavutluk nezaretlerine İtalyan genel sekreterlerinin tayini (Aydın, 1939, 11 Nisan, s. 1).

Bunlara ilave olarak İtalya, Tiran'daki İtalyan elçisinin Arnavutluk kabinesine dâhil olmasıyla Arnavutluk'un Roma elçisinin de faşist kabinesi erkânından olması tekliflerini iletliyordu (*Cumhuriyet*, 1939, 11 Nisan, s. 7; *HAP*, 1939, 11 Nisan, s. 4). Mecliste bunlar görüşülürken İtalyan hava kuvvetleri, 43 tayyarenin katılmasıyla Tiran üzerinden bir gösteri (tehdit) uçuşu yapmak suretiyle halkı korkutarak Arnavut hükûmetinin karar vermesini kolaylaştırmak istedi. Bu gösteriden korkmayan halk ise şehir meydanında toplanarak hükûmetin mukavemet etmesini istedi (*Tan*, 1939, 26 Nisan, s. 6). Bu gelişmeler üzerine Arnavutluk hükûmeti, Arnavutluk'un istiklâlini ve bütünlüğünü müdafaa edeceği ve hiçbir vakit bir himayeye girmeyeceğini belirten tebliğ yayınladı (*Tan*, 1939, 5 Nisan, s. 1).

İTALYA'NIN ARNAVUTLUK'U İŞGALİ

7 Nisan 1939 günlü *Cumhuriyet* gazetesi, "Arnavudluğun akıbeti", manşeti ile çıktı. Gazete, İngiliz Başbakanı Çamberlayn'ın "İngilterenin Arnavudlukta hiçbir menfaati yoktur, fakat cihan sulhuna umumî alâkamız vardır" sözlerini öne çıkardı. İngiltere Başbakanı, Arnavutluk hükûmetinin tutumu hakkında henüz yeterli bir bilgi alamadığını belirtti. Çamberlayn, Tiran hükûmetinin millî hükûmranlık haklarına aykırı olan şartları kabul etmiş olduğuna dair haberleri tekzip ettiğine dair rapor aldığını ifade etti. Hatta Draç'ta bulunan İngiliz Sefiri, 6 Nisan sabah saat 08.25'e kadar şehirde tamamıyla sükûnun hükûm sürdüğünü bildirmişti. Başbakan, İngiltere'nin bu mesele hakkında Belgrad ile temasa girmemiş olduğunu da ifade etti. Ancak İtalya Dışişleri Bakanı, İtalyan menfaatlerinin tehlikeye düşmesi nedeniyle 6 Nisan sabahı Draç'a bir İtalyan kruvazörü ile daha küçük iki İtalyan harp gemisi gönderildiğini duyurdu (*Cumhuriyet*, 1939, 7 Nisan, s. 1-8).

Sonuçta kısmî seferberlik ilân eden ve istekleri Arnavutluk tarafından kabul görmeyen İtalya (*Son Telgraf*, 1939, 8 Nisan, s. 1, *Cumhuriyet*, 1939, 8 Nisan, s. 1; EK-1), 7 Nisan, Paskalya Cuması, Arnavutluk'u işgal için Sabah 05.30'da harekete

geçti (*Tan*, 1939, 26 Nisan, s. 6). 100.000 asker⁷, 400 tayyare ve 170 harp gemisinden oluşan kuvvetiyle dört koldan, Pişti, Palles, Kad, Draç ve Ayasaranda'ya birbiri ardına asker çıkarma girişimlerinde bulundu (*HAP Üçüncü Basış*,⁸ 1939, 7 Nisan, s. 1). Arnavut sahilleri bombalanırken (*Ulus*, 1939, 8 Nisan, s. 1) 29 adet uçak da Tiran üzerinde uçmaya devam etti (*Son Telgraf*, 1939, 8 Nisan, s. 1).

İtalyan askerleri, Draç'ta karaya çıktığında Arnavutlar, işgalcilere ateş açtıkları için İtalyan gemileri, şehri bombaladı. Çok geçmeden telefon haberleşmesi, bombardıman nedeniyle kesildi. İtalyan tayyareleri de şehrin üzerinde uçarken binlerce beyanname dağıttı. Arnavutluk hükümetinin fenalığından, İtalya ile Arnavutluk arasındaki dostluktan, bahseden beyannamede (*Tan*, 1939, 26 Nisan, s. 6), Arnavut milletinin mukavemet etmemesi gerektiği çağrısı, “aksi taktirde askerî tedbirler alınacağı” tehdidi ile Arnavut halkına duyuruldu. Beyannamede ayrıca Arnavut halkı, “Sulh getiren İtalyan Kralı ve Habeş İmparatoruna inkıyat (itaat)” etmeye davet edildi (*HAP Üçüncü Basış*, 1939, 7 Nisan, s. 1).

Öğleden sonra İtalyanların dört noktadan sahili işgal ettikleri ve en önemli mukavemetin Draç'ta gösterildiği haberleri, Tiran'a ulaştı. Burada İtalyan askerleri ve denizcileri rıhtıma çıktıklarında, Arnavutların mitralyözleri devreye girerek İtalyan askerlerini iki defa geri püskürttü. Bunun üzerine İtalyan zırhlıları vaziyet alarak şehri bombaladı. İtalyanlar, üçüncü defa karaya çıkmağa imkân bulduklarında sokaklarda göğüs göğüse şiddetli bir muharebe meydana geldi. Savunmanın kahramanı, her taraftan bombardıman edilen, her taraftan tüfek ateşine tutulan ve havadan da ateş altına alınan fakat üç buçuk saat mitralyözünü kullanan ve işleyen Arnavutlardı (*Tan*, 1939, 26 Nisan, s. 6).

İtalyanlar, hemen bütün sahil şehirlerini bombardıman etmelerine rağmen Arnavut kıtaları, büyük kahramanlıkla direniyordu (*Tan*, 1939, 8 Nisan, s. 1). *Yeni Asır* gazetesi 12. sayfasını Arnavutluk işgaline ayırarak, “Kahramanca döğüşen bir millet”i başlığa çıkarmayı uygun gördü. Habere göre gökyüzünü İtalyan tayyareleri bulut gibi kaplamasına, havadan uçakların bomba, denizden obüslerin ateş ve ölüm kusmasına rağmen Arnavut askerleri, jandarmaları, başıbozukları, sivil halktan eli

⁷ HAP, İtalya'nın kısmî seferberlik ilân ettikten sonra, Arnavutluk'a üç İtalyan fırkası yaklaşık 35.000 kişilik kuvveti işgal için görevlendirdiğini yazdı (*Üçüncü Basış*, 1939, 7 Nisan, s. 1).

⁸ Günün en son haberlerini saati saatine vermek üzere *Haber Akşam Postası* (HAP) gazetesi, Arnavutluk işgaline teşebbüs edildiğini birinci, Arnavutların kahramanca direndiklerini ikinci tabılarında, 16 ve 20 saatleri arasındaki son gelişmeleri de üçüncü tabıda verdi. Gazete Londra ve Paris gibi merkezlerde gazetelerin bir günde altıncı tabılarının yaptığını hatırlattı (*HAP Üçüncü Basış*, 1939, 7 Nisan, s. 1; EK-2).

silâh tutunlar çeşit çeşit kıyafetli karışık fakat gözü pek bir yığın halinde vatanlarının her karışını çarpışa çarpışa müdafaa ediyordu. Kadınlar ve çocuklar bile ellerine geçirdikleri taş ve sopalarla müstevliyi denize atmak için kahramanca teşebbüse iştirak ediyordu. Gazeteye göre, İslâm dünyası ve Arap âlemi Arnavutluk'a yardım vadederken Hıristiyan Avrupa, Paskalyanın "mukaddes Cuma" günü kan döktüğü için İtalya'yı kınamaya devam ediyordu. Kahramanca gösterilen direnişe rağmen Arnavutluk'un bütün limanlarının İtalyanların eline geçtiği bildiriliyordu (*Yeni Asır*, 1939, 9 Nisan, s. 12).

Arnavut sahilleri bombalanarak dört liman işgal olundu. 400 İtalyan uçağı Arnavutluk'taki askerî harekâta katıldı (*Ulus*, 1939, 8 Nisan, s. 1). Bütün gece sürekli bombardıman altında kalan Avlonya'da askerler, jandarmalar ve gönüllüler ile İtalyan askerleri arasında şiddetli çatışmalar devam etti. Şingin'de⁹ de şiddetli karşı konmalar yaşandı. Arnavutluk hükûmeti, sarayda daimi surette içtima halinde gelişmeleri takip etti (*HAP Üçüncü Basış*, 1939, 7 Nisan, s. 1). Ancak hükûmetin Arnavut halkına silah dağıtmaması yüzünden ülkede uzun bir mukavemete imkân kalmamıştı (*Tan*, 1939, 26 Nisan, s. 6). İşkodra'da ise Ortodoksların, Arnavutluk ordusuna hücum ederek silahlarını aldıkları haberleri geliyordu (*Türkdili*, 1939, 14 Nisan, s. 1).

Arnavutluk hükûmeti, Arnavutluk'ta oturan İtalyanlara karşı Arnavutların hücum ettiğini bildiren İtalyan Stefani tebliğini, katî surette tekzip etti. Arnavutluk hükûmetine göre, İtalyanların üç günden itibaren Arnavutluk'u terk etmelerinden dolayı onlara böyle bir saldırı mümkün değildi. Vatanlarını kahramanca savunan Arnavut kıtaları ile Arnavut milleti, İtalyanları geri püskürtmeyi başardı. Direniş sonucu saat 11.30 itibarıyla hiçbir İtalyan askeri Arnavutluk arazisine çıkmayı başaramadı (*HAP Üçüncü Basış*, 1939, 7 Nisan, s. 1). Ancak bir gün sonra (8 Nisan günü) İtalyanlar, Elbasan, Delvine ve Tiran şehirlerini işgal etti (*Yeni Asır*, 1939, 9 Nisan, s. 1).

ARNAVUTLUK'UN DİRENİŞİ VE KRALIN ÜLKEYİ TERK ETMESİ

Tiran radyosu, 7 Nisan sabah saat 04.30'da, 191 parça İtalyan harp gemisinin Arnavutluk'un muhtelif limanlarının önüne geldiğini ve Draç Limanının dört defa bombalandığını duyurdu (*HAP Üçüncü Basış*, 7 Nisan 1939, s. 1). Bunun üzerine radyoda Kral Zog'un milletine hitabesi önce Arnavutça olarak okundu. Saat 11.15'te Kral, İtalyanca bir hitabede bulunduktan sonra, 11.20'de radyo, memleketin işgal

⁹ Arnavutların, burada da İtalyanları denize döktükleri iddia edildi (*Yeni Asır*, 1939, 8 Nisan, s. 1).

tehlikesinde olduğu haberini Yunanca olarak duyurdu. Saat 11.40'ta ve 11.55'te aynı haber, İngilizce olarak bütün dünyaya tekrar duyurulduktan sonra Kral Zog'un hitabesi yeniden Arnavutça verildi. Arnavut Kralının hitabesi Fransızca ve İngilizce olarak tekrar edildi (*HAP*, 1939, 20 Nisan, s. 6).

Kral Zog beyannamesinde, fakir surette silahlı, deniz (donanma) ve hava (tayyare) gücü olmayan bir milyon Arnavut'un mutlak surette haksız ve sebepsiz bir tecavüze maruz kaldığını belirtti. Kralın beyannamesinde, kadın, erkek, çocuk bütün Arnavutların son nefeslerine kadar memleketlerinin ve milletlerinin istiklalini muhafaza edecekleri bildirdi. Kral, medenî milletlere kendi dillerinden yaptığı hitaplarda da düşmanın üstünlüğüne rağmen İtalyan hücumlarını sabahtan itibaren üç defa geri püskürttüklerini ifade etti (*Cumhuriyet*, 1939, 8 Nisan, s. 9; *HAP Üçüncü Basış*, 7 Nisan 1939, s. 5).

Tiran radyosundan İtalya'ya karşı yapılan bir hitapta, vatanları için bütün erkeklerin ve kadınların son damlasına kadar kanlarını dökecekleri hatırlatılarak İtalya'nın, Arnavut erkeklerinden sonra vatan müdafaasına koşacak olan kadınların cesetlerini çiğneyerek ancak Arnavutluk'u işgal edebileceği belirtildi (*Türkdili*, 1939, 8 Nisan, s. 1). Tiran radyosu öğleden sonra harp vaziyetini Fransızca, Almanca, İngilizce ve Arnavutça olarak duyurmaya devam etti. Arada bir spiker, muhtelif lisanlarla o milletleri, Arnavutlara yardıma çağırıyordu. Akşam saat 17.15'te Arnavutça yayını kesen Tiran radyosu, 49 metre üzerinden gece neşriyatına geçeceğini haber vererek kapandı. Ancak Tiran radyosu gece İtalyanların idaresi altında yayına başlamak zorunda kaldı (*HAP*, 1939, 20 Nisan, s. 6).

Tiran radyosu, ülkenin işgal edilmesi üzerine, müstakil yayınına son vermek zorunda kaldı. Matbaaya gelir gelmez iki gündür alışık olduğu üzere Tiran radyosunu açan ve birdenbire İtalyan spikerin sesi ile karşılaşan Murad Sertoğlu, bir kez daha anladı ki, Tiran artık Arnavutların değil, İtalyanların elinde bulunuyordu. Hâlbuki bir gün önce Arnavutluk'u mücadele ve mukavemete davet eden ve İngilizce konuşarak dünyadan yardım isteyen kadın radyo spikerinin hıçkırır gibi duyulan sesi kulaklarında çınlıyordu. Boğazlanan Arnavutluk'un sesini ve feryadını bütün dünyaya duyuran bu radyoda, artık İtalyanca konuşuluyordu. Zehir gibi acı ve yalvarıcı bir tonla konuşan Arnavut spiker, yerini sert ve kaba bir sesle konuşan birisine bırakmıştı. Bu olay bile iki sınır ötemizdeki kanlı savaşı net bir şekilde anlatmaya yetiyordu (Sertoğlu, 1939, s. 3).

Tiran üzerinde İtalyan tayyarelerinin uçtuğu sırada, sarayında mukavemet emirleri vermekle meşgul olan Kral Zog, Kraliçe ve iki günlük oğlunun Tiran'dan ayrılması için talimat verdi¹⁰ (*HAP*, 1939, 11 Nisan, s. 4; *Tan*, 1939, 12 Nisan, s. 1-9). Bunun üzerine Kraliçe Yunanistan'ın Florine¹¹ kasabasına gelerek buradaki tek otele yerleşti. Yunan hükûmeti, Selânik'ten Yunanistan'ın en meşhur doktorlarından Yuuros'un da aralarında bulunduğu yardım ekibini, Kraliçenin bulunduğu yere gönderdi (*HAP*, 1939, 11 Nisan, s. 4, *Tan*, 1939, 12 Nisan, s. 1-9).

Başkent Tiran'ın, uçaktan inen askerlerin havadan, Draç'tan ilerleyen askerlerin karadan işgali üzerine Arnavutluk Kralı,¹² (*Cumhuriyet*, 1939, 9 Nisan, s. 7), 8 Nisan günü (*HAP*, 1939, 9 Nisan, s. 4) maiyeti erkânıyla birlikte memleketini terk edip Görice yakınından Arnavutluk-Yunan sınırını geçerek bu ülkeye iltica etti. Kısa bir süre Yunanistan misafirliğinden sonra Türkiye'ye sığındı¹³ (*Cumhuriyet*, 1939, 9 Nisan, s. 7). Kral Zog, 25 Nisan 1938'de Kraliçe Jeraldin ile evliliğinden sonra İtalya'dan alınan 1.5 milyon sterlin borçla yeni saray yaptırmaya başlamıştı. Mussolini ile Zog'un arasının yeni saray yapılmasıyla da açıldığı belirtilir. Sarayın döşenmesine de 500 bin sterlin tahsis edilmişti. İtalyan askerleri Tiran'a girdiklerinde saray inşaatı bitmiş durumdaydı. Henüz içinin döşemesi bitmeyen yeni sarayın ilk konuğu velihaht olacaktı (*HAP*, 1939, Mayıs, s. 7). Kral, tacını, tahtını, sarayını ve ülkesini terk ettikten sonra Tiran'da hapisshaneden tahliye edilenler, Kralın sarayını yağma ettiler (*HAP*, 1939, 8 Nisan, s. 4).

Kral Zog ve hükûmetin başkenti terk etmeleri üzerine, İtalyan muhibbi Arnavutlar, İtalya himayesinde Tiran'da bir hükûmet kurdu. İtalya'nın Tiran'da tam kontrolü sağlamasından yarım saat sonra da İtalya Dışişleri Bakanı uçak ile Tiran'a geldi (*Cumhuriyet*, 1939, 9 Nisan, s. 7). İtalyan yüksek memurları, 10 Nisan günü yönetime el koydu. Ayrıca Arnavutluk'tan kaçan İtalyanlar da ülkeye geri döndüğü gibi Tiran eşrafı, Arnavutluk tacını İtalya Kralı Viktor Emanuel'e teklif etti

¹⁰ Kraliçe Jeraldin'in iki günlük oğluyla birlikte kaçışının ayrıntıları için bkz. (*HAP*, 1939, 20 Nisan, s. 12).

¹¹ Anadolu Ajansının özel muhabirinin bildirdiğine göre, 8 Nisan sabah saat 07.00'dan itibaren Kraliçe, Yunanistan'ın Florine şehrinde bulunmaktadır (*HAP*, 8 Nisan 1939, s. 1-6).

¹² Ancak *Yeni Asır* gazetesi, Arnavut milli köylü kıyafetiyle kuvvetlerini bizzat harbe sevk eden ve gerilla harbine devam etmek için dağlara çekilmeye karar veren Kral Zog'un Tiran'dan ayrılarak Elbasan bölgesindeki dağlara çekilerek buradan mücadeleye devam edeceğini bildirdi. Hatta Kral Zog'un mukavemet beyannamesine uyan Arnavutların da harp bölgelerine koştuğunu yazdı (9 Nisan 1939, s. 12).

¹³ Kral Zog, Yunanistan'da iken Türkiye'ye yaptığı sığınma talebi kabul edildiği için 3 Mayıs 1939-1 Temmuz 1939 tarihleri arasında kalabalık maiyetiyle birlikte İstanbul'da kaldı. Kral Zog'un Türkiye'ye sığınması günleri ayrı bir çalışma konusu yapıldı.

(*Cumhuriyet*,1939, 11 Nisan, s. 1-7). Kral Zog ile hükümetinin ülkeyi terk ettiğini düşünen ve güney Arnavutluk'un hiç direnmeden İtalyanlara teslim olduğunu öğrenen mültecilerin çoğu da yurtlarına dönmeye başladı (*HAP*, 1939, 12 Nisan, s. 4).

12 Nisan günü Arnavutluk ordusunun Kruja gerisinde kalan ve eskiden İskender Bey'in payitahtı olan Burel'e çekildiği, daha sonra Elbasan dağlarına doğru hareket ettiği haberi alındı. Arnavutluk işgali tamamlandığında İtalyanlar da Yugoslavya¹⁴ sınırları içerisinde yaşayan yedi yüz bin Arnavut'a komşu oldu (*Tan*, 1939, 26 Nisan, s. 6).

Yunanistan'dan İstanbul'a gelen Arnavut mültecilerin verdiği bilgilere göre istilâdan sonra İtalyanlar, Arnavutluk'ta keyfince hüküm sürebilmek için "müsadere kanunu" adı altında bir kanun ilan ederek kendilerine muhalif siyasî faaliyette bulunmuş olanların menkul ve gayrimenkullerine el koymayı kolaylaştırdılar. Diğer taraftan İtalyanlar, istilâ gününe kadar, Arnavutluk mahkemeleri tarafından mahkûm edilmiş olanlar için, siyasî mahkûmlar hariç, genel af ilan etti (*Yeni Sabah*, 1939, 25 Haziran, s. 1-5).

Mehdi Fraşeri'nin Tepkisi

Arnavutluk Ajansı'nın bildirdiğine göre, eski Arnavutluk Başbakanı Mehdi Fraşeri, İtalya'nın ülkesini işgal etmesi üzerine neredeyse tüm Arnavutların hislerine tercüman olan tepki mesajını doğrudan Mussolini'ye telgrafla gönderdi:

Benito Mussolini, Biz biliyoruz ki sizin toplarınız, tayyareleriniz ve gazlarınız var ve bizim de yalnız cesaretimiz ve zulme kurban vaziyette bulunanların kırılmaz ruhumuz var. Siz, asil İtalyan milleti namına 20 nci asrın ortasında ilkçağların barbarlığını mı temsil edeceksiniz? Tamiri kabil olmaz hâdiselerin vukuundan evvel, Arnavudluk istiklâlini tanıyınız. Benito Mussolini, bu hailevî dakikada Yorgi Kastriota'nın (İskender Beyin) ruhu yeniden uyanıyor. Ben, bu dakikada bütün mütetehid Arnavud milletinin hissiyatına tercüman olduğuma eminim. Memleketi işgal edebilirsiniz, fakat yalnız Arnavud askerlerinin değil, fakat yalnız Arnavud erkeklerinin değil, fakat aynı zamanda Arnavud kadınlarının da cesedleri üzerinden geçerek.

¹⁴ İtalya'nın, Almanya'nın Romanya'ya hücumunda, Yugoslavya'yı tehdit edebilmek için Arnavutluk'u işgal ettiği de basına yansdı (*HAP*, 1939, 8 Nisan, s. 4).

Mussolini, cevabınızı bekliyorum (*HAP Üçüncü Basış*, 7 Nisan 1939, s. 1; *Cumhuriyet*, 8 Nisan 1939, s. 9).

Arnavutluk Sefiri Koniça, ABD Dışişleri Bakanı Hull'ü ziyaretinde, İtalya'nın ortada hiçbir tahrik yokken bine karşı bir nispetinde yapılan taarruzunu "*Herhalde şeref değil!*" sözleriyle eleştirdi (*HAP*, 1939, 8 Nisan, s. 1).

İtalya'nın İşgal Açıklaması

İtalya, beklenmedik bir zamanda Akdeniz'in garbındaki Fransa ile olan davasını bırakarak bir anda Arnavutluk'u işgal etti (Toğay, 1939b, s. 2). İtalyan *Stefani Ajansı'nın* resmî tebliğine göre, son birkaç gün içinde yeni bir muahede akdi için İtalya hükûmeti ile Kral Zog arasındaki görüşmeler devam ederken Tiran'da ve başka yerlerde silahlı çeteler, ciddi gösteriler düzenleyerek Arnavutluk'ta bulunan İtalyanların emniyetini tehlikeye sokmuşlardı. Ajansa göre, 6 Nisan sabahı, İtalyan harp gemileri, Draç ve Avlonya'da kadınlar ve çocuklar da dâhil olmak üzere yüzlerce İtalyan vatandaşını alarak İtalya'ya naklettikten sonra aynı akşam İtalyan kıtaları, Arnavutluk'a gitmek üzere Bari ve Brindizi'den hareket etti. Bunlara ilave olarak İtalyan deniz filosu, bir hava filosuyla birlikte Arnavutluk'a doğru seferber edildi (*HAP Üçüncü Basış*, 1939, 7 Nisan, s. 5).

Stefani Ajansı'na göre, 7 Nisan günü sabaha karşı Avlonya, Draç, Saint Jean-de Medua (Shengjin) ve Ayasaranda limanlarından İtalyan birlikleri karaya çıkarken Arnavutlar, hiçbir tepki vermedi. Draç'ta silahlı çeteler, karşı koysa bile bunlar geri püskürtüldükten sonra, İtalyan birlikleri, Draç'tan Arnavutluk'un içerilerine doğru ilerledi. Ajans, Arnavutluk halkının sükûnetini muhafaza ettiği ve dostane davrandığı bilgisine ilave olarak 400 uçaktan oluşan İtalyan A Hava Filosunun Arnavutluk üzerinde uçarken beyanname attıkları bilgisini duyurdu:

Arnavutlar, topraklarınızda karaya çıkan İtalyan askerleri asırlarca sizin dostunuz olan ve bu dostluğunu ispat etmiş bulunan bir millete mensuptur. Ezileceği muhakkak olan boş bir mukavemete kalkışmayınız. Sizi mahvetmiş olan ve sizi şimdi boş yere kan dökmeğe sevk etmek arzusunda bulunun hükûmetinizi dinlemeyiniz. Kral ve imparatorun askerleri nizamı, adaleti ve sulhü tesis etmek için geliyorlar ve bunların teessüsü için icab ettiği kadar kalacaklardır, denilerek direniş önlenmeye çalışıldı (*HAP Üçüncü Basış*, 1939, 7 Nisan, s. 1).

8 Nisan'da Tiran sokaklarında askerlerin ve tankların geçişini seyredenler pek azdı. Tayyareler sürekli uçarken Bari radyosu, her yerde halkın, İtalyanları sevinç içerisinde karşıladıklarını duyuruyordu. Radyo, bir gün önce Arnavutluk'ta yaşayan İtalyanlardan hiç birinin de emniyet içinde olmadığını söylediğini unutarak en tehlikeli düşmanlığı bir gece içinde en hararetli dostluğa çevirmekte sakında görmedi (*Tan*, 1939, 26 Nisan, s. 6).

Roma'ya göre İtalyan zayıtı, 50 ölü ve 108 yaralıdan ibaretti. İtalyanlar tayyarelerden paraşütle binlerce asker indirerek Tiran ve diğer bazı yerleri işgal etti. Draç'ta meydana gelen muharebelerde sekiz deniz neferi ölüürken 34 deniz neferi de yaralanmıştı. Ayrıca Arnavutluk'ta ilerleyen İtalyan askerlerinden 30 nefer ölüürken 9 nefer de yaralanmıştı. Arnavutluk'un direniş göstermesi üzerine İtalya hükümeti, Kral Zog'u "adî mücrim ve idam mahkûmu" ilan etti (*Yeni Sabah*, 1939, 9 Nisan, s. 1-3).

Kral Zog'un İtalya'ya karşı tahrikâta bulunduğunu iddia eden Kont Ciano'ya göre, İtalya'nın Arnavutluk'u işgali, Avrupa'nın bu nazik bölesinde sulhu tesis eyledi (*Ulus*, 1939, 16 Nisan s. 1). Korsika ve Tunus'tan bahseden İtalyan *Popolo d'Italia* gazetesi, Arnavutluk işgali için, "Enginar yaprak yaprak yenir" benzetmesi yaptı (*Yeni Asır*, 1939, 18 Nisan, s. 3). İtalyan *Giornale d'Italia* gazetesi başmakalesinde, askerî harekâtı haklı göstermek için "Kral Zogo Arnavudlukta Derebeyliği kurmuştu" açıklamasında bulundu. Gazete, milletin servetini ve devletin bütün gelirlerini şahsi ihtiyaçlarına tahsis etmekle itham ettiği Kral Zog'u, halkın isyanlarını kanlı bir biçimde bastırmakla suçluyordu. Gazeteye göre, son zamanlarda hoşnutsuzluk çoğaldığından, Kral, İtalya'ya müracaatla askerî yardım istemişti. Ancak Kral Zog'un bu vesile ile Yugoslavya hududunda bir hâdisе çıkaracağı anlaşıldığından İtalya tarafından askerî yardım talebi reddedildi. Bunun üzerine Kral Zog, Arnavutluk'ta bulunan İtalyanlara zulüm siyasetini uygulamaya başladı. Bu şartlar altında İtalya, asayiş ve Arnavut milletinin refahını temin için silâhla müdahale etmek mecburiyetinde kaldı (*Cumhuriyet*, 1939, 8 Nisan, s. 9). İtalyan basınının işgal için makul bir neden bulması bunlarla da sınırlı kalmadı. Roma gazetelerinin iddiasına göre, Kral Zog, Kosova'ya saldırarak Yugoslavya ile İtalya'nın arasını açacağı için İtalya, Arnavutluk'u işgal ederek bu durumu engellemişti (*HAP*, 1939, 8 Nisan, s. 1).

İşgal Sonrası Uluslararası Kamuoyunun Tutumu

İtalya'nın Arnavutluk'u işgaliyle en çok tehdit edilen ülkeler, Yugoslavya¹⁵ ve Yunanistan oldu. Buna rağmen her iki ülke İtalya ile iyi geçinmeyi tercih etti. Bunlara ilave olarak İngiltere,¹⁶ Fransa ve Amerika Birleşik Devleti,¹⁷ Arnavutluk'ta çıkarlarının olmadığını gerekçe göstererek İtalya ile iyi geçinmek adına işgale kayıtsız kaldılar (Doko, 2020, s. 35-36). Ancak işgal gerçekleşikten sonra Yugoslavya¹⁸ ve İngiltere, İtalya'yı protesto etti (*Türkdili*, 1939, 8 Nisan, s. 1). Londra Pan Arap komitesi, Arap, Mısır ve Kuzey Afrika milletlerinin nefretini uyandıran İtalyan taarruzunun İslâm memleketlerindeki etki ve neticelerini tetkik için toplandı. Komite, Arnavut milletinin sonuna kadar mukavemet ettiği taktirde İslam cemiyetlerinin ona yardım edeceğini bildirdi (*Yeni Asır*, 1939, 9 Nisan, s. 12).

İtalya'nın Arnavutluk'a yaptığı saldırıyı protesto etmek için Tunus'ta çıkan İtalyan Faşist gazetesi satılmadı (*Ulus*, 1939, 11 Nisan, s. 3). Ayrıca Tunus'ta bir sinemada sesli dünya haberleri filmi geçilirken perdede görünen Mussoloni'yi izleyiciler yuhalayarak protesto etti (*Yeni Asır*, 1939, 18 Nisan, s. 3). *Paris Midi* gazetesinin Kahire muhabiri, Arnavutluk'a yapılan saldırının yerli ahaliye uyandırdığı infial nedeniyle Libya'da bir isyan çıktığını haber verdi (*Türkdili*, 1939, 15 Nisan, s. 1). Ayrıca Balkan talebe birlikleri, Arnavutluk tecavüzünü protesto ederek Arnavut milletine desteklerini bildirdi (*Yeni Asır*, 1939, 9 Nisan, s. 12).

Arnavutluk'un İtalya tarafından işgali,¹⁹ 1938 tarihli İngiliz-İtalyan anlaşmasını temelinden çürüttüğü için *Times* gazetesi, İngiltere'nin İtalya ile dostane ilişkilerini devam ettirebilmesinin söz konusu itilâf hükümlerine riayet edilmesine bağlı olduğunu ve Londra'nın, İtalya'nın Arnavutluk himayesini tanımayacağını bildirdi

¹⁵ İtalya'nın Arnavutluk'u işgali üzerine Yugoslavya, Arnavutluk'a yakın yerlerde bir kısım efradı silahaltına aldı (*Son Posta*, 1939, 12 Nisan, s. 1-11).

¹⁶ İngiltere Başbakanı Çemberlayn, Avam Kamarasında, (muhtemelen işgal öncesi) İngiltere'nin Arnavutluk'ta hiçbir menfaatin olmadığını ancak "cihan sulhunda bir alakamız vardır" ifadelerini kullanmıştı (*Türkdili*, 1939, 7 Nisan s. 1; *Ulus*, 1939, 7 Nisan s. 1).

¹⁷ Ancak İngiliz ve Amerikan kumpanyaları özellikle de İngiliz-İran petrol kumpanyası ile Sinkler grubunun Arnavutluk'ta petrol kuyuları açmak için hararetli mücadelelere giriştiği biliniyordu. Arnavutluk'taki mahut petrol damarlarıyla İtalyanlar da yakından ilgilendi. Ancak faşist İtalyan hükümeti muazzam para harcamasına rağmen Arnavutluk petroleri bu maliyeti karşılamıyordu. (*Yeni Asır*, 1939, 22 Nisan, s. 5).

¹⁸ İtalya'nın Arnavutluk'a saldırısı, İtalya ile Yugoslavya arasında imza edilen taahhütleri geride bıraktı. İşgali protesto etse de Yugoslavya hükümeti, Adriyatik'teki menfaatlerini korumak için Roma ile sürekli temas halinde kalmaya devam etti (*HAP Üçüncü Basış*, 1939, 7 Nisan, s. 1).

¹⁹ Arnavutluk işgalinin başladığı gün Türkiye'nin Londra Elçisi Dr. T. Rüştü Aras, Romanya elçisi ve İtalyan maslahatgüzarı ile İngiltere Hariciye Nezaretinde görüşmelerde bulundu (*Son Posta*, 1939, 12 Nisan, s. 1).

(*Son Posta*, 1939, 23 Nisan, s. 3). Bunun sebebi, kara, deniz ve hava askerî üsleri Akdeniz’de ve yakın şarkta olan İngiliz mevziilerini ve varlığını İtalya’nın tehdit eder duruma gelmesiydi. Ayrıca bu işgal, cenubu şarkî Avrupa’da mukavemeti teşkilatlandırmak için Londra’nın²⁰ yaptığı girişimlere de doğrudan doğruya darbeydi (Pomier, 1939, s. 4.) Onun için İtalya’nın Arnavutluk’u işgali sırasında İskoçya’da bulunan ve Roma’dan izahat isteyen İngiltere başbakanı Londra’ya geri dönerek (*HAP Üçüncü Basış*, 1939, 7 Nisan, s. 1) Avam kamerasında Arnavutluk’a yapılan harekâtı “pek çirkin bir surette” eleştireceği haberi, Türk basınına yansdı (*Aydın*, 1939, 13 Nisan, s. 1).

Londra’da 10 Nisan sabahı toplanan, İngiliz kabinesi, Arnavutluk işgali nedeniyle Doğu Akdeniz’deki stratejik vaziyeti ve Korfu’ya karşı alınacak tedbirleri görüştü (*Aydın*, 1939, 12 Nisan, s. 1). Kabine ayrıca İngiliz teminatının Yunanistan²¹ ve Türkiye’yi kapsayıp kapsamayacağını gündemine aldı (*Son Posta*, 1939, 11 Nisan, s. 1-11). Bunlara ilave olarak Polonya ile imzalanan ve Romanya için öngörülen iki taraflı anlaşmaya benzer anlaşmaların şimdilik gizli tutulsa da Yunanistan ve Türkiye ile de imzalanması gündeme alındı. İngiltere,²² Yunanistan ve Kıbrıs sularında mühim tedbirler alırken, Türkiye, Bulgaristan ve Romanya ile olan diplomatik faaliyetlerine ağırlık verdi. Fransız Dışişleri Bakanı Bone de İngiliz, Polonya, Yunan ve Sovyet sefirlerini kabul ederek Arnavutluk konusunu görüştü (*Son Posta*, 1939, 11 Nisan, s. 1-11; EK-3).

İngiltere ve Fransa’nın Arnavutluk’un işgaline engel olamamaları üzerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB),²³ Çemberlayn’ın eksik siyaset takip ettiği ve umumî saldırganlık karşısında İngiliz-Leh Paktı gibi paktların bir faydasının

²⁰ *Observer* gazetesinde bir vakitler Türkiye’yi de ziyaret etmiş olan siyasi muharrir Garven, İngiltere’nin Avrupa’da, Afrika’da ve Akdeniz’de tehlikede olduğunu belirtti. Yazar, Arnavut meselesinin Yugoslavya, Yunanistan, Romanya ve Türkiye üzerinde etkisinin olacağını bildirdi (*Son Posta*, 1939, 10 Nisan, s. 1-3).

²¹ *Son Posta* gazetesinin 11 Nisan günlü manşeti, “İngiltere harekete geçti” idi. Haberde İngiliz hükümetinin Yunan topraklarını garanti etmeye karar verdiğini Roma’ya bildirdiği yazıyordu. Bu gelişmeye bağlı olarak Yunan Başbakanı Metaksas da İngiliz ve İtalyan sefirlerini kabul ettikten sonra halkına beyanname yayınlarak onlara müsterih olmalarını çünkü Yunanistan’ın toprak bütünlüğünün kesinlikle temin edilmiş bulunduğunu bildirdi (1939, 11 Nisan, s. 1-11).

²² Arnavutluk’un işgalinin üzerinden iki hafta geçtikten sonra, İngiliz-Romen iktisadî müzakereleri başlarken Sovyet Hariciye Komiser Muavininin Ankara’ya geleceği bildirildi. Bunlara ilave olarak İngiliz-Sovyet müzakereleri devam etti. Ayrıca İngiltere, Bulgaristan’ı Balkan Antantına dâhil etmek için çalışmalara başladı (*Son Posta*, 1939, 25 Nisan, s. 1).

²³ Fransız, Alman ve İngiliz matbuatı, Arnavutluk hadiseleriyle ilgili olmak üzere Sovyet kruvazör ve torpidolarının Boğazlardan Yunanistan’a doğru gitmesine dair bazı söylentileri yazdı. Ancak *Tas Ajansı*, bu haberlerin katiben tekzip ederek son on beş gün içinde Karadeniz Sovyet filosundan hiçbir torpido veya kruvazörün Karadeniz Boğazından geçmediğini duyurdu (*Ulus*, 1939, 14 Nisan, s. 3).

olmayacağı kanaatini açıkladı. SSCB'ye göre, nerede bir saldırganlık olursa bütün saldırganlara karşı şiddetli bir biçimde harekete geçilmeliydi (*Ulus*, 1939, 16 Nisan, s. 4). İtalya'nın Arnavutluk'u işgalinde ülkesinin siyasetini eleştiren İngiltere'nin eski Başbakanı Llyod George ise Rusya ile askerî bir anlaşma imzalanmasını tavsiye ederek, “*Böyle bir anlaşma akdedilmiş olsa idi, iki diktatörden hiç biri kıpırdanamazdı.*” açıklamasını yaptı. Llyod George, Mussolini'nin, İngiltere Başbakanına Arnavutluk statüsünü değiştirecek hiçbir şey yapmayacağı teminatı verdiğini hatırlatarak İtalya'ya güvenilmesini eleştirdi (*Ulus*, 1939, 14 Nisan, s. 5).

İngiltere Kral ve Kraliçesinin Beyaz Saray ziyaretleri için hazırlanan davetliler listesine Çek ve Arnavutluk sefirleri de dâhil edildi. Bu davetle ABD'nin Alman ve İtalyan işgalini tanımadığı yorumu yapıldı (*Yeni Asır*, 1939, 26 Nisan, s. 3). Ayrıca Arnavutluk'un İtalya tarafından işgali üzerine, ABD Başkanı Roosevelt, Hitler ve Mussolini'ye birer mektup göndererek, iki lidere silahların azaltılması için uluslararası bir konferans toplayacağını ve bundan sonra iktisadî vaziyetin düzeltilmesi için birlikte çalışılacaklarını bildirdi. Bunlara ilave olarak Roosevelt, totaliter rejimlerin samimiyetine inanabilmek için Almanya ve İtalya'nın otuz kadar Avrupa devletine saldırmayacağına dair teminat vermesini istedi (*Cumhuriyet*, 1939, 29 Nisan, s. 1).

Arnavutluk Dışındaki Arnavutların İşgal Tepkileri

İtalya'nın Arnavutluk'u işgali üzerine, Paris'teki Arnavutluk Elçiliği beyanname yayınlarak, “*Arnavutluğun istiklâline veya mülkî tamamıyetine yapılacak her türlü teşebbüse karşı koymağa ve ecnebi kıtalarının karaya çıkmasına müsaade etmemeğe karar verdiğini*” bildirdi (*HAP Üçüncü Basış*, 1939, 7 Nisan s. 5).

Beyannamede 1927 yılında imzalanan muahedenin tamamıyla tesadüfi bir mahiyette olduğu ve İtalya'ya nizam ve asayişin idamesi için Arnavutluk'a müdahale etmek hakkını vermediği belirtildi (*HAP Üçüncü Basış*, 1939, 7 Nisan s. 5).

Newyork'ta 17 Nisan günü, 200 Arnavut, 20'şer kişilik gruplar halinde Arnavutluk konsolosluğuna giderek üzerinde, “*İstiklâlimizin ilgasını hiçbir zaman gönül arzusu ile kabul etmiyeceğiz. Mücadeleye devam edeceğiz*” yazılı bildiri teslim ettiler (*Tan*, 1939, 18 Nisan, s. 3; *Ulus*, 1939, 17 Nisan, s. 1). ABD'de bulunan Arnavut cemiyeti temsilcileri, 6.000 aza adına Roosevelt ve eşiyile Fransa Başbakanı Daladiye ve İngiltere Başbakanı Çemberlayn'a telgraflar çekerek Arnavutluk'u kurtarmasını istediler. Newyork'taki Arnavutluk Başkonsolosu, 50 binden fazla Amerikalı Arnavut'tun bu müracaata katıldıklarını bildirdi (*HAP*, 1939, 8 Nisan, s.

4). Marsilya'daki Arnavutluk konsolosu, Tiran'daki Dışişleri Bakanlığına bir mektup göndererek “*vazifesinden istifasının kabulünü rica eyledi*” (HAP, 1939, 18 Nisan, s. 5; *Ulus*, 1939, 17 Nisan, s. 1)

Kral Zog'un Milletler Cemiyetine Müracaatı

Devrik Arnavutluk Kralı Zog, İstanbul'da zoraki misafirliği sırasında Milletler Cemiyetine (Cenevre'ye) Arnavutluk'un İtalya tarafından işgalini protesto eden bir telgraf gönderdi (*Son Posta*, 1939, 17 Mayıs, s. 1). Ancak Cemiyet, tezkerenin devletlere tebliğine ve bu meselenin Eylül'de asamble toplantısında görüşülmesine karar verdi (*Cumhuriyet*, 1939, 25 Mayıs, s. 1-8; *Akşam*, 24 Mayıs 1939, s. 2; *Son Telgraf*, 1939, 23 Mayıs, s. 1-6). Tezkerenin Eylül ayına ertelenmesi bu meselenin Cemiyet tarafından unutturulmak istenmesi olarak değerlendirildi (*Son Telgraf*, 1939, 25 Mayıs, s. 2). Arnavutluk Kralının memleketinin İtalya tarafından işgalini protesto eden müracaatını, Almanya'nın Çekoslovakya ilhakını protesto eden Milletler Cemiyetinin misakının hangi maddesine dayanarak geri bıraktığı anlaşılamadı (*Cumhuriyet*, 1939, 14 Haziran, s. 2).

TÜRK BASININDA İTALYA İŞGALİNE TEPKİ

İtalya'nın yıldırım hızıyla Arnavutluk'u işgali, beş asır Arnavutlarla kader birliği yapan ve ülkesinde çok sayıda Arnavut kökenli vatandaşı barındıran Türkiye'de derin üzüntü ve öfkeye neden oldu.²⁴ Yaklaşık çeyrek asır önce ülkesindeki emperyalist işgallere karşı bağımsızlık mücadelesi veren Türkiye'de, emperyalist eğilimi olan İtalya'nın mazlum bir ülkeyi işgali, Türk basınında her yönüyle değerlendirilerek gündemde tutuldu. N. Nazif'e göre İtalyan devlet adamları, öteden beri Arnavutluk'u işgal hedefi güttülerse de bu işgal, Mussolini'ye nasip oldu. Bu durum, Garibaldi'nin²⁵ İtalya'da millî birliği kurmasından evvel ve sonra Adriyatik'in şark kıyıları üzerinde, Venedik Cumhuriyetinin varisi sıfatıyla, “*nüfuz tesis etmek, hak iddia etmek sevdasının Roma'da hayat bulmuş*” haliydi (Nazif, 1939a, s. 1-6).

²⁴ Arnavutluk'un işgali, Arnavutlarla kaynaşmış bir millet olan Türkiye'de daha çok üzüntüye neden oldu. Hâlâ mukadderatımıza ortan olan binlerce Arnavut kökenli yurttaş Türkiye'de yaşamaktadır. Böyle olmasa bile tek bir tayyaresi bulunmayan bir milyonluk küçük ve savunması bir millete tanklarla, tayyarelerle, iki yüz gemi ile yapılan taarruz günahsız Arnavut milletine karşı emperyalizme karşı bağımsızlık savaşı veren Türkiye'de sempati uyandırdı (*Tan*, 1939, 15 Nisan, s. 5).

²⁵ Giuseppe Garibaldi (1807-1882), İtalya Devleti'nin kurulmasına öncülük eden İtalyan general ve devlet adamı. Erişim tarihi: 22.01.2023, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/GPO-CDOC-107sdoc11/pdf/GPO-CDOC-107sdoc11-2-48.pdf>

M. Turhan, hakkı inkâr eden büyük bir devletin (İtalya'nın) küçük bir hamlesinin, Arnavutluk'un haritadan kaldırılmasına sebep olduğu görüşündedir. Arnavutluk'un kısılmış ve boğulmuş sesini tarihin uçsuz bucaksız derinliklerinde duymaya çalışırken üzüntüsünü dile getiren yazara göre, suçsuz olan ve yeryüzünde kimseye zararı olmayan "Arnavutluk, mahkemesiz mahkum edilerek idam olundu". Yazar, Arnavutların Türk bayrağı altında, "ferih ve fehur" yaşayarak dillerinden tutun tepeden tırnağa kadar silahlı gezmek adetine varıncaya kadar bütün millî servet ve adetlerini muhafaza ettiklerini hatırlattı (M. T. Tan, 1939a, s. 2-7).

İtalya ile yapılan anlaşmalara ve Mussoli'nin verdiği sözlere güvenenler, İtalya'nın Arnavutluk'u işgaline şaşırıldı.²⁶ İtalya, Hitler'in harekete geçmesinden sonra, Tunus'u işgal etmek istedi. Ancak Fransa'dan gördüğü şiddetli mukabeleden sonra buna cesaret edemedi. Onun için daha kolay başarı kazanacağını düşündüğü Arnavutluk'u işgal etti. Arnavutluk'un işgalinden ilk telaşa düşen ülkeler Yugoslavya ve Yunanistan oldu.²⁷ Adriyatik'ten sonra Akdeniz'e de hâkim olmak isteyen İtalya'nın amacı Yugoslavya'yı işgal değil, Almanya istilasını öncesi, bu ülkenin tarafsızlığını temin etmektir. Ancak Yunan sahilleri İngiliz donanması için kuvvetli bir üs gördüğü İtalya donanmasını Adriyatik'e hapsedebilirdi. Arnavutluk'un işgali dünya kamuoyunda nefret ve istikrah (tiksinme) uyandırmaktan başka bir sonuç vermeyecektir (M. Sertel, 1939a, s. 1-10).

Mussolini sayesinde taç giyen Zog'un hamisi olan İtalya'ya kafa tutamadığını değerlendiren Nadir Nadi, "Arnavutluk Tarihe Karışırken", özellikle Kraliçenin henüz lohusa yatağından kalkarak iki günlük çocuğu ile kaçmaya mecbur olmasını "feci bir durum" olarak değerlendirdi. Yazara göre 850 bin kişilik, dağlık, taşlık ve fakir bir memleket olan Arnavutluk'un işgalinin İtalyanlar için iktisadî menfaatlerden ziyade, tüm Adriyatik'e hâkim olma amacını taşımaktadır. İtalya'nın işgali, totaliter devletlerin önünde küçük devletleri birleştirerek bir blok oluşturan ve oluşturmaya çalışan İngiltere'ye karşı Mussolini'nin cevabıydı (N. Nadi, 1939, s. 1).

Yunus Nadi, "Arnavutlukla İtalya Arasında Savaş" başlıklı başyazısında Arnavutluk işgalini değerlendirdi. Buna göre, milletlerin kaos ortamında bulunduğu bir sırada Avrupa siyaset gemisi sallanmakta ve Arnavutluk bu gelişigüzel yürüyen

²⁶ Arnavutluk Kralı Zog ve bakanların çoğunun Müslüman olmasından dolayı ülke, bir İslam devleti olarak algılanmaktadır. Avrupalı olmayan bir devletin Avrupalı devletin eline geçmesi şarkta derin tesir yaratırken garpta farklı algılanıyordu (Toğay, 1939a, s. 3).

²⁷ İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesiyle aslında tüm Balkan ülkelerinin sınırlarında kuvvetten başka hak tanımayan bir saldırgan komşuluk etmek gerçeği (Yalçın, 1939, s. 1) ve tehdidi ortaya çıktı.

serseri siyasetin son kurbanı olmaktadır. Almanya'nın Avrupa'nın merkezinde kazandığı zaferlerin yanında, mihverin diğer devleti İtalya da şimdiye kadar hemen hemen himayesi altındaki Arnavutluk'u Almanya'nın yöntemlerini kullanılarak işgal etti. İtalya, Arnavutluk'u başka bir büyük devletin işgal ederek Adriyatik sahillerine yerleşmesi tehlikesiyle işgal etse de Nadi, gerçekte Arnavutluk'un mevcudiyetini tehlikeye düşüren muahedelerin ilkiyle (22 Kasım 1927) Arnavutluk'un İtalyan himayesine girdiği görüşündedir. Bunlara ilave olarak Nadi, Arnavutluk hükûmetinin zahiri bir istiklâlinin olmasına rağmen Kral'ın gerçek ne olursa olsun İtalya'nın bu durumu muhafaza edeceği ve işgal etmeyeceği düşüncesinde olduğunu belirtti (Y. Nadi, 1939a, s. 1).²⁸

Dünya üzerinde daimî barışı kabul etmeyen Duçe (lider Mussolini) için Arnavutluk'a taarruz, onun mücadele gayesine bir vasıttır. Bir yıl önceki Habeşistan saldırısından ve Habeş İmparatorluğu isminden aldığı güçle "*hak kuvvetidir*" prensibine göre hareket eden, "*evvela hareket sonra nazriye!*" diyen Mussolini'nin saldırısı onun yüksek gayesini gerçekleştirmeye bir vasıttır. Roma-Berlin mihverinin Hitlerdeki ucu, Çekoslovakya'nın ilhakından sonra ağır bastığında mihverin diğer ucundaki Mussolini de denge kurmak için Arnavutluk'u işgal etti. Akdeniz'de esir yaşamaktan usanan Mussolini, zaferden daha çok acele bir aksiyon ile Avrupa'yı meşgul eden eylem gerçekleştirdi (Demiray, 1939b, s. 1-2).

Türk- Fransız antlaşmasının imzalanması için Abidin Daver, diplomatik pasaportu ile 26 Haziran (1939) günü, Fransa-İtalya hududundan geçemediği için Daver'in 19 Frank 25 Santim tutarındaki bileti yandı. Daver de Mussolini'ye mektup yazarak, "*Bu para ile öldürttüğünüz zavallı Arnavudların kabirlerine çelenk koydurmanızı rica ederim.*" ifadelerini kullandı (Daver, 1939, 14 Temmuz, s. 5).

TÜRK BASININDA ARNAVUT DİRENİŞİNE DESTEK

İstanbul Arnavutluk Başkonsolosluğu, İtalya işgalinin gerçekleştiği 7 Nisan'da tebliğde bulunarak işgali protesto etti.²⁹ Ancak işgalin gerçekleştiği haberi kesinleştiğinde, İstanbul'da sayıları beş yüzü geçen Arnavut, Arnavutluk

²⁸ Y. Nadi, İtalya-Arnavutluk muahedelerinde ihtiyaç halinde iki tarafın askerî yardımında bulunmalarına dikkat çeker. Nadi'ye göre, İtalya tehlikeye düşerse Arnavutluk yardımı sorun olmayacaktır. Ancak bu maddeyle İtalya ne zaman isterse Arnavutluk'u işgal etme hakkı kazanmıştır.

²⁹ Konsolosluk tebliğatında; "*Arnavudluk hakimiyeti milliyesinin haleldar edileceğine dair muhtelif menabiden verilen haberler Arnavudlukta derin bir infial tevliid ettiğini ve Arnavudluğun böyle bir vaziyette tahammül edemeyeceğini Arnavudluk Başkonsolosluğu resmen tebliğe salâhiyettardır.*" İfadelerine yer verdi (Cumhuriyet, 1939, 8 Nisan, s. 9, HAP Üçüncü Basış, 1939, 7 Nisan, s. 5).

konsolosluğuna müracaat ederek, “*müstevli ile karşılaşmak üzere Arnavutluk’a gönüllü*” gitmek istediklerini bildirdiler. Resmî bir iş’ar (yazılı bir bildirim) olmadığı için konsolosluk bu müracaatlara bir cevap veremese de gece yarısında bile Konsolosluğa müracaat edenler oldu (*Yeni Sabah*, 1939, 9 Nisan, s. 1; *HAP*, 8 Nisan 1939, s. 1-5).

Necip Fazıl, Arnavutluk’u “*minicik ve kendini koruyamaz ama at kestanesi gibi dikenli*” olarak tarif ederek herhangi bir gırtlaktan geçerken kanlı izler bırakacağını belirtti. Arnavutların asırlarca aldığı Türk terbiyesi sayesinde daracık sahillerindeki sürülerce gemiyi döveceklerini ifade etti (Kısakürek, 1939a, s. 1). Bir başka yazısında da N. Fazıl, fakir surette silahlı, donanımsız ve tek uçağı olmadan çelimsiz gövdesiyle koca İtalya’ya karşı koyan Arnavutların müdafaa yolunda fakat şerefiyle öleceklerini vurguladı. Yazar, Draç’taki Arnavut direnişinden bahsederek, “*fakir, silahsız, uçaksız insan bedenlerinden başka her şeysiz Arnavutların gösterdikleri kahramanca mukavemeti*” takdirle karşılandığını yazdı (Kısakürek, 1939b, s. 1).

Burhan Felek de en mükemmel silahlara ümitsizce karşı koyan Arnavutların istilâ altına girmemek için gösterdiği yiğitlikleri takdirle karşıladı. Almanya’nın Çekoslovakya’yı işgaliyle Arnavutluk işgalini karşılaştıran yazar, başkalarına silah yapıp satacak kadar cephane yapan, “*Çeklerin sessizce işgale boyun eğmesiyle Arnavutların memleketlerini savunması*” arasındaki büyük farka dikkat çektikten sonra bir avuç Arnavut’un koca bir imparatorluğun hücumuna direnmesini anlamı buldu (Felek, 1939, s. 3).

Ekim 1937’de gazetesi adına Arnavutluk’u ziyaret ederek izlenimlerini geniş bir yazı dizisi olarak *Tan* gazetesinde yayımlayan Halil Lütfi, Arnavutluk’un coğrafi yapısının şimendifer yapılmasına engel olduğu için şehirlerin yol ve köprülerle birbirine bağlandığını belirtir. Arnavut ve İtalyan mühendislerin 1925’ten itibaren yol ve köprüleri yaptıkları bilgisini verir. 1921’de Arnavutluk’ta 360 köprü varken, 1933’te bu sayının 2.600’ü geçtiğini ifade ettikten sonra H. Lütfi, coğrafi açıdan işgalleri değerlendirir. Buna göre, İtalyanlar, Arnavutluk’un güneydeki Korfu Adasının karşısındaki Küçük Saranda Limanını işgal ederek Ergiri ve Görice’nin deniz ile bağlantısını kesmek istedi. Avlonya Limanını işgal ederek Berat’ın deniz bağlantısını kesti. İşkodra’nın işgaliyle Kuzey Arnavutluk’un Yugoslavya ile alakası kesildi. İtalya bu dört limanı (Saranda, Avlonya, Draç ve Şingin) işgal etti. Yolları, köprüleri yapan hatta banka ve hava seferleri yapan İtalya’nın, Arnavutluk’u kolayca işgal edebileceği düşünülmemelidir. Çünkü sarp ve yalçın dağların, tepelerine kurulmuş hisarlar, istihkâmlar, derin vadiler, özellikle baharda kabaran nehirler

İtalyan ileri harekâtına engel olacaktır. Sayısız uçurumların üzerinde kurulu bulunan sayısız köprülerin atılması, dağların üzerinden geçen tek bir şosenin uçurulması araçların durdurulmasına yeter. Hatta tayyare hücumları da Arnavutluk dağlarına karşı çok etkili olmayacaktır. Arnavutluk'ta arazinin haşın, tabiatın sertliği, şehir ve kasabaların seyrekliği ile köy evlerin dağınık oluşu da tayyarelerin saldırılarını başarılı kılamaz. Arnavutluk, fakirliğine, silahsızlığına, ani baskına uğramasına rağmen Arnavutlar, Avusturya ve Çekoslovakya'ya benzemeyecek (Lûtfi, 1939, s. 7) ve direnecektir.

TÜRK BASININDA ARNAVUTLUK KRALINA ELEŞTİRİ

Emekli General H. Emir Erkilet, Kral Zog'un hürriyet ve istiklâle aşık Arnavutlukları yüz üstü bırakıp Yunanistan'a sığınmasını, "*Arnavutlar bir karış toprağı düşmana pahalıya mal etmesini bildikleri gibi tarihe de kahraman bir millet olarak*" geçtiler sözleriyle eleştirdi. Bunlara ilave olarak Kralın ülkesini terk etmesine rağmen, Arnavutluk'un dağlarını müdafaa edecek millî kahramanların ortaya çıkacağını ifade etti (Erkilet, 1939, s. 1-11).

Sabiha Sertel'e göre, müstakil yaşamak için asırlarca isyan etmiş bir millet olan Arnavutlar, ümitsiz olsalar bile dövüşüyorlardı. Ancak Osmanlı'dan ayrıldıktan sonra İtalyan boyunduruğuna giren Arnavutluk, tam anlamıyla müstakil bir devlet değildi. Yazara göre, "*başından tacı, altından tahtı*" alındıktan, vatan topraklarından bir sınır öteye (Yunanistan'a) geçen Kral Zog'un sıradan bir fertten farkı yoktu. Kaçması nedeniyle eleştirdiği Kralı, milletine nispeten muhteşem bir sarayda, altın ve gümüş tabaklarda yemek yemeye, milletin tepesinde saltanat sürmeye memur edilmiş bir gölge olarak niteleyen Sertel, milletlerin ancak kendi millî idarelerini, Cumhuriyetlerini kurmakla kurtuluşun sırrına varacakları görüşündeydi. Yazar, milletlere artık gölge kral değil, milletin iradesini temsil eden milletin öz evlatları lazım geldiğini vatanseverlerin sefere koşarken Kralın soluğu yabancı topraklarda alması örneği ile eleştiriyordu (S. Sertel, 1939a, s. 5).

Sabiha Hanım, Habeşistan İmparatoru Negüs'un³⁰ ağzından Kral Zog'a ironik bir mektup yazarak ülkesi işgale uğradığındaki hayal kırıklığını hatırlattı. Kendisinin omzunu okşadıklarını, sakalını sıvazladıklarını ve yirminci asır medeniyetinin böyle bir hareketi hazmedemeyeceğini söylemelerine rağmen İtalya'nın Habeşistan'ı işgalini hazmettiklerini belirtti. Aynı şekilde, Avusturya, İspanya ve Çekoslovakya'nın işgalinde de medeniyet dünyasının seyirci kalmaktan başka bir şey yapmadıklarını

³⁰ Habeşistan işgal edildiğinde, Kral Negüs ve maiyeti Cibuti'ye kaçtı (*Halkın Sesi*, 1936, 4 Mayıs, s. 1).

yazdı. Bu hatırlatmalardan sonra “*Kral yatıp aktör kalkarsın*” sözleriyle seslendiği Kral Zog’a, “. *Saltanatı hatırladıkça başını arkaya çevirir, iç çekersin... Fakat ne çare ki, ol saltanatın yeller eser şimdi yerinde*” eleştirisini yöneltti (S. Sertel, 11 Nisan 1939b, s. 5-6).

Balkan devletlerinin en genci ve küçüğü olan Arnavutluk, Ahmet Zogu ile birlikte ülkenin para sıkıntılarını İtalya’dan 1925’te alınan 50 milyon altın frank istikraz ile aşmaya çalıştı. İstikraza karşılık olarak tuz, kibrit, sigara ve oyun kağıtları inhisarının gelirleriyle birlikte Arnavutluk maliyesi, İtalya kontrolü altına girdi. 1936 Muahedesi’nin birinci maddesinde; “*Arnavutluğun siyasi, kazaî ve idarî statükosuna karşı vâki olacak herhangi bir değişikliğin akitlerin müteakibî menfaatlerine münafî (aykırı) olacağını, İtalya ve Arnavutluk hükümetleri kabul ve tasdik ederler, garantisine rağmen, Kral, ülkesini işgalden kurtaramadı*” (Duran, 1939, s. 7).

Naci Sadullah, Arnavut Kralının kırık ve kanlı tacının İtalyan Kralının mübarek başlarında şerefli bir süs ya da şerefli bir ganimet olup olmadığını sorgular. Yazara göre, milletlerinin istiklâli uğrunda dövüşmekten kaçan Kralların aksine Habeş ve Arnavut milliyetperverleri istiklâl ve namusları uğruna başlarını feda ettiler. Bunun için tahtan indirilip “*şapa oturtulan*” bu kralların cesaretsiz başlarına, taçtan daha fazla yaraşan serpuşun başı “*küllah*” yakıştırdı (Sadullah, 1939, s. 6).

Arnavutluk Kralının kaçışını “acıklı” olarak değerlendiren Aka Gündüz’e göre, “*Kraliçe Arnavut köyünün kızı olsa, mücadeleye gireceklerin safında olacaktı.*” Gündüz’e göre, Arnavutlar istiklâli uğruna canını vermek şerefine ulaşmaya çalışırken tahtı ve tacı kendisine verilen Kral, milleti ilk tehlikede bırakıp kaçtı (Gündüz, 1939, s. 5-8).

Türk basınında Kralı eleştirmekle birlikte Kraliçeye ve veliahda sempatiyle bakan yazılar da yer aldı. İsmet Hulûsi, Arnavutluk tahtına bir veliaht hediye ettiği günün ertesinde “*kim bilir içi nasıl ağılardı*” dediği Kraliçenin yurdundan uzak kalmasını ve bir saraydan çıkıp bir küçük evde (otelde) yaşamasını “*çok acı!*” olarak değerlendirdi. Kraliçe, Kraliçeliğine doymadığı gibi bir memleket de haritadan silindi. Yazar, güzel pozu, gülümsemesi, fevkalade güzel gözleri, inci gibi dişleri, muntazam boyu ve kıyafetiyle çok güzel bir kadın olarak tanımladığı Kraliçeye bir film kahramanına acır gibi acıdığını yazdı (Hulûsi, 1939, s. 6). Amerikalı bir film şirketi, Arnavutluk Kraliçesi Jeraldin’e bir filmde rol alması şartıyla bir milyon dolar teklif etti. Kraliçe Jeraldin’in ailesinin Budapeşte’de bulunan avukatı bu teklifi bildirdiğinde, Yunanistan’da lohusa halde bulunan Kraliçe bunu reddetti (Feyzi, 1939b, s. 3).

TÜRK BASININDA ARNAVUTLUK TARTIŞMASI

Yeni Sabah gazetesi, 16 Haziran günü birinci sayfasının altına kare içerisine aldığı duyuruda, “*Bir Arnavudun Açık Mektubu*” başlığının altında, “gazetemize gönderilen çok mühim mektubu yarın okuyucularımıza sunacağız” bilgisini duyurdu (*Yeni Sabah*, 1939, 16 Haziran, s. 1). Ancak gazete, 16 Haziran’da yarın (17 Haziran) okuyucularına duyuracağını bildirdiği mektubu, iki gün sonra, 18 Haziran’da üçüncü sayfasında yayımladı. Serbest Fikirler köşesinde Debrelî Halid Kaya’nın “*Bir Arnavudun Açık Mektubu*” başlığı ve “*Bazı Muharrirlerin Arnavutları İthamı Hiç de Doğru Değildir*” alt başlığı ile yazısı yayımlandı. Halid Kaya, uzunca yazdığı mektubuna, kendisinin milliyet hissiyle değil, iftiralara cevap vermek ve “keşfolunmamış” olan hakikati meydana çıkarmak için kalbinden ve imanından ileri gelenleri yazdığını açıklayarak başladı. Talihsiz olarak nitelediği Arnavutluk’un İtalya tarafından “*istilâ*” edilmesi nedeniyle Türk basınında Arnavutluk ve Arnavutlar hakkında çıkan eleştirilere cevap verdi. Öncelikle Arnavutların Osmanlı Devletine bütün olarak isyan etmediklerini hatırlattıktan sonra, kısmi isyanın sebebini yerel yöneticilerin silahla dolaşmayı yasaklamasına bağladı. Kendisinin Arnavutluk’ta kaza kaymakamlığı yaptığını hatırlatan Halid Bey, asker olmadığı halde Balkan Savaşında beş bin gönüllü Arnavut ile Sırp'lara karşı savaştığını ifade etti. Kral Zog’un en büyük hatasını, Balkan Antantına dâhil olmaması olarak değerlendiren Halid Kaya, Arnavutların öteden beri İtalyan muhiplerinin sözlerine itimat ederek aldandıklarını ifade etti. Bunlara ilave olarak Meşrutiyet yönetimini Arnavutların getirdiğini, Sadrazam Hakkı Paşa’nın Mebusan Meclisinde, “*Arnavutlar Osmanlı tacının pırlantasıdır*” beyanında bulunduğunu açıkladı (*Yeni Sabah*, 1939, 18 Haziran, s. 3).

Yeni Sabah gazetesinin 23 Haziran günü üçüncü sayfasında Serbest Fikirler köşesinde, O. Nuri Ilgaz, “*Arnavut Halid Kaya’ya Cevap*” başlığı ile uzunca bir yazı kaleme aldı. Ilgaz, Meşrutiyet sonrası Arnavutluk, Yemen, Asir gibi yerlerde çıkan isyanlar neticesinde buralarda silahların toplandığını belirtti. Balkan Harbinde Cavit Paşa ordusunun Üsküp’ten cenuba doğru ilerlerken kumandasında buluna Arnavut kıtaat ve gönüllülerinin kendisini terk ettiğini, hatta ordunun Arnavut çetelerinin baskınlarına uğradığını hatırlattıktan sonra Esat Toptani’nin de İşkodra’yı savunan Hasan Rıza Paşayı şehit ettiğini ifade etti. Ayrıca hürriyet kahramanı Niyazi’yi de Arnavutların şehit ettiğini hatırlattı. O. N. Ilgaz, Türk milletinin Arnavutlara gösterdiği sempatinin bugün de devam ettiğini vurgulayarak Türklerin yaralı kuşa

saldırmak yerine ona ilaç ve şefkat vereceğini ifade etti (*Yeni Sabah*, 1939, 23 Haziran, s. 3).

Yeni Sabah gazetesi, 24 Haziran günü “*Arnavutların Bir Müracaatı*” başlığı ile Halid Kaya’nın açık mektubunun mülteci Arnavutlar arasında bir teessür uyandırdığını yazdı. Gazete, kimliklerinin gizli tutulmasını isteyen Arnavut (eski) bakanlarında bir zatla bir (eski) Arnavut mebusunun gelerek Arnavutluk mültecilerinin, Türkiye Cumhuriyeti hükümetinden ve halkından görmüş oldukları, “*hüsnükabul ve misafirperverliğe gerek kendi namlarına, gerekse esaret altında bulunan bir milyon vatandaşa namına teşekkür ve minnettarlıklarını*” Türk kamuoyuna duyurmak istediklerini yazdı. Gelen konuklar, Türk matbuatı ve bilhassa *Yeni Sabah* gazetesinin Arnavutluk istiklâlinin imhası davasında bu meseleyi öz davaları imiş gibi telâkki etmelerinden dolayı basına, Türk milletine, Cumhurbaşkanına ve hükümetine minnettarlıklarını ifade ettiler. Konuklar, Deberli Halit Kaya isminde bir zatın ortaya çıkıp “serbest fikirler” sütununda yazdığı şahsi görüşlerine katılmadıkları gibi bu yazıdan dolayı üzüntü duyduklarını belirttiler (*Yeni Sabah*, 1939, 24 Haziran, s. 1-7).

28 Haziran günlü Serbest Fikirler sütununda “Bir Türkün Cevabı” başlığı ile Ankara’dan Dr. Hamdi Dilevurgun tartışmayı devam ettirdi. Dilevurgun da 18 Haziran’da yayımlanan “*Bir Arnavudun Açık Mektubu*”na cevap veriyordu. Gerekçesini de Arnavutların hasbetenlillah Türklerin hayrına çalışır kavim oldukları zannını vermesi üzerine cevap verdiğini açıkladı. Dilevurgun, Osmanlı Padişahlarının yabancı ırklardan birtakım kişileri vezir azam yapmaya başlamasıyla Arnavutlardan gelen vezirlerin Türk ırkına değil, “*tam bir şark müstebidi olan Osmanlı hükümdarlarına hizmet*” ettiklerini ifade etti. Türkiye’de meşrutiyeti Arnavutların kurduğu fikrini hatalı bularak Sadrazam Hakkı Paşa’nın Mebusan Meclisinde “*Arnavutlar Osmanlı tahtının pırlantasıdır*” sözünün beylik bir laftan başka bir anlamının olmayacağını iddia etti (Dilevurgun, 1939, 28 Haziran, s. 4). Gazete, Dr. Hamdi Dilevurgun’un yazısının altına çerçeve içerisinde “*Arnavutluk Meselesi*” başlığı altında, bu mesele etrafındaki mütalaayı yarın okuyacaksınız duyurusunda bulundu.

Yeni Sabah gazetesi, 28 Haziran’da duyurduğu gibi 29 Haziran’da üçüncü sayfasında “*Arnavut Meselesi Hakkında Son Söz*” başlığı ile konuyu değerlendirdi. Yazıda, Arnavutluk’un istilâ edilerek güçten düştüğü hatırlatılarak Türk’ün hasletinin zebun düşen ve felakete uğrayanlara yardım ederek onların dert ve acılarını paylaşmak olduğu hatırlatıldı. Düşmanlar için Türklerle Arnavutların arasını açmak kadar mükemmel bir iş olmadığı ile her şeye rağmen Türklerle

Arnavutlar kadar yakın bir milletin bulunmadığı gerçeğine dikkat çekildi. Bununla birlikte gazeteye gelen bir Arnavut nazırı ile mebusun da Halid Kaya'nın fikirlerine katılmadığı belirtilerek bu tartışmaya kesin son verecekken Bitlis Mebusu Süreyya'nın gazeteye yaptığı bazı tarizlere cevap vermenin zorunlu olduğu ifade edildi. Gazetenin “*Serbest fikirler*” başlığındaki yazıların mutlaka gazetenin fikir ve kanaatini yansıtmadığı hatırlatılarak bu konuda cevabi mektupların da yayımlandığı bilgisi verildi. Süreyya Bey'in İzmir'de *Sadayı Hak* gazetesinde çalıştığı için fikir tartışmalarını bilen birisi olduğu hatırlatıldı (*Yeni Sabah*, 1939, 29 Haziran, s. 3).

Yeni Sabah gazetesinin 30 Haziran günkü sayısının birinci sayfasında Her Sabah köşesinde “*Malûm Olaki...*” başlığıyla A. Cemaleddin Saraçoğlu da bu tartışmaya katıldı. Yazar, gazetenin “*Serbest Fikirler*” sütununun bir kürsü olduğundan orada ileri sürülen görüşlere gazetenin iştirak ettiği anlamının çıkarılamayacağını belirtti. Balkan Savaşı ve devamındaki olaylarla ilgili gelişmelerdeki hükmü tarihe bırakan yazar, Arnavutların meşrutiyeti ilân ettiğini söylemenin Türk milletinin baskıcı idareye karşı asırlarca yaptığı büyük mücadeleyi küçültemeyeceğini belirtti (Saraçoğlu, 1939, s. 1).

4 Temmuz'da CHP'nin TBMM grubu, Trabzon mebusu Hasan Saka'nın başkanlığında toplandı. Bursa Mebusu M. Baha Pars'ın önerisiyle, *Yeni Sabah* gazetesinin 18 Haziran tarihli nüshasında “*Bir Arnavudun Açık Mektubu*” başlığı altında Debreli Halid Kaya imzasıyla yayınlanan makaleye ait müzakere yapıldı. Takrir sahibi, bu makaleyi olduğu gibi okuyarak buna ait fikirlerini izah ettikten sonra İçişleri Bakanından bu makale ile ilgili ne gibi bir işlem yapıldığını sordu. İçişleri Bakanı Faik Öztrak, bu makale hakkında icap eden teşebbüslerin tamamen yapılmış olduğunu ve makale sahibi hakkında kanunen bir muamele ve takibat yapmağa gerek olmadığını izah etti. Aynı konuda söz alan hatipler makaleyi yayınlayan gazeteyi takbih ve tenkid edici mütalaalardan sonra gerek makale sahibi ve gerek makaleyi neşreden gazete hakkında emsaline ibret olacak kararlar verilmesi teklifinde bulundular. Ancak Müzakere neticesinde bu mesele hakkında hükümetin yapmış olduğu muamele ve ittihazlar yeterli bulundu (*Son Posta*, 1939, 5 Temmuz, s. 3; *Yeni Sabah*, 1939, 5 Temmuz, s. 1-3; *Ulus*, 1939, 5 Temmuz s. 1-8; *Anadolu*, 1939, 6 Temmuz s. 10).

TÜRK BASININDA KRAL ZOG'UN SURİYE'YE KRAL OLMASI HABERLERİ

Daily Herald gazetesinin Filistin muhabiri, Fransa'nın, Suriye'deki Cemiyeti Akvam mandaterliği yakında sona ereceği için Kral Zog'un Suriye tahtına getirilmesi ihtimali olduğunu yazdı. Muhabire göre, yakın şarktaki Fransız elçilik ve

konsoloslukları, mıntıklarında Kral Zog'un Suriye Krallığına aday gösterilmesi halinde muhtemel durumlar hakkında fikirlerini beyana davet edildi (*Son Posta*, 1939, 16 Mayıs, s. 1-11). Ancak bu haberden bir gün sonra *Akşam* gazetesi muhabiri Perapalas'ta kalan Kral Zog ile sürekli temas halinde olan Arnavutluk Sefiri Asaf Caculi ile görüştüğünde Sefir, bu haberin doğruyu yansıtmadığını ifade etti (*Akşam*, 1939, 17 Mayıs, s. 4). Arnavutluk Sefirinin haberi yalanlamasına rağmen *Son Telgraf* gazetesi, "Kral Zogo Suriye Kralı" başlığı ile Kral Zog'un Suriye tahtına geçeceğini yazdı (1939, 17 Mayıs, s. 2).

Türk basınına yansıyan ve tekzip edilen Kral Zog'un Suriye'ye tahtına geçme haberleri, İngiliz gazeteleri tarafından ilk haberden üç hafta sonra tekrar gündeme getirildi. İngiliz gazetelerinde yazılanlara göre, İtalya'nın Suriye üzerinde birtakım emelleri bulunması nedeniyle burası için Zog'dan başka mükemmel bir hükümdar bulunamazdı (*Cumhuriyet*, 1939, 7 Haziran, s. 5).

Cumhuriyet gazetesi, Şam'da hükümet buhranının devam etmekte olduğuna dikkat çekerek Suriye tahtı için eski halife Abdülmecid'in ismini Paris merkezli *Action Française*'nin gündeme getirdiğini yazdı. Gazeteye göre Suriyeliler, Arnavutluk Kralı Zog etrafındaki şayialara gayet soğuk durmakta ve "kralın hiç olmazsa Arap prensi olması" konusunda ısrar etmektedir (*Cumhuriyet*, 1939, 26 Haziran, s. 1-9). İngiltere'nin devrik Arnavutluk Kral Zog'u, Akdeniz'de kıyısı bulunan Suriye tahtına geçirme haberlerini, İtalya'ya karşı bir propaganda ve tehdit aracı olarak kullandığı değerlendirilebilir. Çünkü devrik Kral Suriye'nin başına geçerse Arnavutluk tahtı için savaş verebilecek duruma gelebilirdi.

YABANCI BASINDAKİ İŞGAL HABERLERİNİN TÜRK BASININA YANSIMASI

Times gazetesine göre, Arnavutluk'un işgali, totaliter tabiyenin her zamanki malum çizgilerini takip etti. Bu tecavüzün mukaddes Cuma günü yapılması, gizleme planının sinik unsurlarından birisidir. *Daily Telegraph* gazetesine göre ise mihverin son girişimi, bütün Akdeniz ve Balkan devletlerinin emniyetine bir tehdittir. *Daily Herald* ise şimdiye kadar, "bu derece alçak ve bu derece sinik bir tecavüz" görülmediğini ifade ettikten sonra filhakika "Mussolini, zayıf bir dosttan daha kolay bir kurban bulabilir miydi" sorusunu sordu (*HAP*, 1939, 9 Nisan, s. 5). İtalya basını Arnavutluk'un işgalini zafer olarak yansıtırken *Times* gazetesinin Roma muhabirine göre Arnavutluk işgali, İtalya halkı için Arnavutluk'a para dağıtılacağından kendi ülkesi halkının fakir kalmasına sebep olacaktır (*Son Telgraf*, 1939, 27 Nisan, s. 4). *Sunday Dispatch* gazetesinin haberine göre, İtalya'nın Arnavutluk hareketi, bir gösteriş ve aldatma hareketidir. Asıl maksat Almanya'nın Hollanda'yı işgal etmesi

hususunda da geçerlidir. Bu nedenle de Hollanda, Paskayla nedeniyle asker ve zabıtlarına verdiği izni kaldırdı (*HAP*, 1939, 9 Nisan, s. 1).

Arnavutluk işğali Amerika basını tarafından nefret ve infial ile karşılanırken (*HAP*, 1939, 9 Nisan, s. 1) Fransız gazeteleri, Korsika ve Tunus'a dış geçiremeyeceğini anlayan İtalya'nın en az mukavemet hattı olan Arnavutluk'u kolayca işğal ettiği görüşündeydi (*Yeni Asır*, 1939, 18 Nisan, s. 3). Fransız basınına göre, Arnavutluk'un İtalya tarafından işğali ile Akdeniz dengesi ve statükosu gibi büyük bir dava söz konusudur.³¹ Fransız *Jour* gazetesi, büyük bir Hıristiyan milletin hiçbir savunması olmayan küçük bir milletin üzerine atılmak için özellikle kutsal Cuma gününü bulmasını eleştirdi. Gazeteye göre Arnavutluk'un komşuları olan ülkelerin kendilerini doğrudan doğruya tehdit altında hissetmemeleri imkânsızdır (*HAP*, 1939, 9 Nisan, s. 1).

İtalya'nın işğalini "istila" olarak değerlendiren *Figaro* gazetesi, bu işğalin 1938 İngiliz- İtalyan anlaşmasının esasını kökünden sarsmasının yanı sıra, Güneydođu Avrupa'daki mukavemetleri bir araya toplamak isteyen Londra teşebbüsüne bir darbedir. *Excelsior*'a göre, İtalya'nın ileri sürdüğu bahaneler doğru kabul edilse bile, bütün bunlar bir memleketin haber verilmeden bombardımana tabi tutulmasını haklı göstermez. Mussolini, Hitler'den daha ileri giderek tedhişçilik silahını daha mahir kullandı (*HAP*, 1939, 9 Nisan, s. 1).

Alman basını,³² İtalya'nın Arnavutluk'u koruyup kolladığını ancak son iki senede Arnavutluk'un İtalya'nın nüfuzunu azaltmaya çalıştığını iddia ederek Mussoli'nin Arnavutluk'a karşı büyük bir sabır gösterdiğini dolayısıyla da İtalya'nın müdahalesinin mecburen yapılmış ve başarılı olmuş olduğunu değerlendirdi (*HAP*, 1939, 9 Nisan, s. 1).

İTALYA'NIN ARNAVUTLUK'U İŞĞALİNİN TÜRK DIŞ POLİTİKASINA YANSIMASI

İtalya'nın Habeşistan'a saldırması üzerine Türkiye, İngiltere ve Fransa ile ilişkilerini güçlendirerek Milletler Cemiyeti çerçevesinde Ahnan yaptırım kararlarına katılmıştı. Devamında, Türkiye, 20 Temmuz 1936'da Montrö Boğazlar Sözleşmesini imzaladıktan sonra 1937'de Akdeniz'de İtalyan korsanlık eylemlerine karşı İngiltere

³¹ *Journal* gazetesine göre de, "Cesur ve yiğit, fakat küçük bir milletin istiklâline karşı yapılan" tecavüz Akdeniz dengelerini tehdit eder niteliktedir (*HAP*, 1939, 9 Nisan, s. 1).

³² *Berliner Lokal Anzeiger* gazetesine göre, "Mussolini Arnavutluk'a karşı büyük bir sabır göstermiştir. Vaziyetin genişlemesi, İtalyan müdahalesini mecburî kılmış ve iş bitirilmiştir." (*Tan*, 1939, 9 Nisan, s. 10).

ve Fransa ile Nyon ve Cenevre Antlaşmalarını imzalamıştı. İtalya da yaptırımlar kapsamında olası saldırıları engelleyebilmek için, İngiltere ile geçici ittifak antlaşması oluşturmuştu (Soysal, 1982).

Türkiye, 15 Mart 1939'da Almanya'nın Çekoslovakya'yı işgalini Balkanlar'a inme planının ilk aşaması olarak değerlendirdi. Üç hafta sonra, İtalya'nın 7 Nisan 1939'da Arnavutluk'u işgal etmesi ve Almanya'nın Arnavutluk işgalini desteklemesi üzerine Türkiye, Almanya ve İtalya'nın olası tehditlerine karşı tarafsızlık politikasını gözden geçirmeye başladı (Tuncer, 2012, s. 46-54). Çünkü Türkiye, Arnavutluk'un işgaliyle İtalya'nın bu ülkeyi bir köprübaşı gibi kullanmasından oradan Yunanistan'a saldırmasından ve (Soysal, 1982) Bulgaristan ile birlikte Boğazlar ile Anadolu'yu tehdit etmesinden kaygı duyuyordu. (*Yeni Asır*, 1939, 16 Nisan, s. 5).

Atatürk'ün öngörüsünün de Arnavutluk'ta Cumhuriyet'ten Krallığa geçişten sonra bu ülkenin İtalya tarafından işgal edilmesiyle İtalya'nın Balkanları ve Türkiye'yi tehdit edeceği yönündeydi (Özler, 1952, s. 1411). Bu durum, giriş bölümünde bizzat Atatürk'ün sözleriyle değerlendirildi. Almanya'nın Ankara büyükelçiliği görevinde bulunan Von Papen de İtalya'nın işgalini, "*Atatürk'ün öngörüsü hakikat oldu*" şeklinde değerlendirdi. Soyak'a göre de Atatürk sağ olsaydı, II. Dünya Savaşı başında İtalya'nın Arnavutluk'u işgalini engelleyerek Balkanlara inmesine izin vermezdi (Soyak, 2006, s. 502-507). Çünkü Atatürk, Balkan Devletleri hakkındaki görüşünü şöyle açıklamıştı:

Balkan müttefik devletlerinin Balkanlardaki hudutları bir tek huduttur. Bu hududa göz dikenler güneşin şua ile (ışın ile) karşılaşır. Bundan hazer etmeği (kaçınmayı) tavsiye ederim. Bu noktaya itina olundukça Balkanlarda dostluk şamil manasını kazanır. Balkan ittifakının insanî ve medenî nedeni de budur (Özcan, 2011, s. 259).

Muhittin Birgen, İtalya'nın Arnavutluk'u işgalinden bir hafta sonra, 700 yıldan sonra Türkiye'nin ilk defa yüzde yüz Türk olan bir millî politika izlediğini savundu. Birgen, Türkiye'nin maddî, manevî kuvveti ile jeopolitik ve stratejik bakımından güçlü olduğuna dikkat çekerek, hiçbir devletin, Türkiye karşısına düşman olarak çıkmayacağını ifade etti. Bağımsız politikaya dikkat çeken yazar, Türkiye'nin, Alman, İtalyan, Rus, Fransız ve İngiliz politikası yerine, yüzde yüz Türk olan bir politika uygulayacağına dikkat çekti (Birgen, 1939a, s. 1). Bir başka yazısında, Türkiye'nin uluslararası vaziyetinin birçok açıdan tam bir emniyet ve güven içerdiğini belirtti (1939, s. 1).

İngiltere Dışişleri Bakanı Halifax, 12 Nisan'da Ankara Büyükelçisiyle Türk Dışişleri Bakanı Saraçoğlu'na iletilmek üzere, bir yönerge gönderdi. Yönergede, İngiltere'nin Akdeniz bölgesinde İtalya'nın doğrudan, ya da dolaylı bir tehdidine karşı Türkiye'ye yardıma kararlı olduğunu belirtiyor, buna karşı Türkiye'nin de bir İtalyan-İngiliz savaşında yardımını talep ediyordu. Buna ilave olarak olası bir Alman saldırısına karşı İngiltere ve Fransa'nın, Polonya ile birlikte, Romanya'ya vermeyi düşündükleri güvenceye Türkiye'nin katılmak isteyip istemediğini soruyordu. Ayrıca Bulgaristan'ın hiç değilse tarafsızlığını sağlamak konusunda Türkiye'nin ne düşündüğünü öğrenmek istiyordu. Büyükelçi de bu önerileri 13 Nisan'da bir muhtıra ile Saraçoğlu'na iletmişti (Soysal, 1982).

İngiltere'nin işbirliği teklifine 15 Nisan'da³³ olumlu yanıt veren Türkiye, 23 Nisan'da imzaladığı Türk-İngiliz Antlaşmasını 12 Mayıs'ta TBMM'de onayladı.³⁴ Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, Türkiye'nin asırlarca Arnavutlarla bir arada yaşadığı için İtalya'nın Arnavutluk'u işgalini yakından takip ettiklerini belirterek bu işgali haklı gösterecek hiçbir gerekçenin bulunmadığını ifade etti. İşgal karşısında Türkiye'nin İtalyan tehdit ve Alman tehlikesine karşı İngiltere ile anlaşacağını ve yakında da Fransa ile de anlaşacağını beyan etti (*Cumhuriyet*, 1939, 31 Mayıs, s. 3, *Son Telgraf*, 1939, 31 Mayıs, s. 1; EK-4). Dışişleri Bakanı Saraçoğlu, mecliste yaptığı açıklamada da, “*yurtta sulh cihanda sulh bizim harici politikamızdır. Dün sulh taraftarıydık. Bugün de sulh taraftarıyız, yarın da olacağız.*” ifadelerini kullandı (*Son Posta*, 1939, 9 Temmuz, s. 1-11).

İtalya'nın Arnavutluk'u işgali üzerine ABD Başkanı da İngiltere'nin sulh cephesi girişimini destekliyordu. Milletleri aç bırakan, medeniyetin ilerlemesine mâni olan silahlanmanın önüne geçmek, milletleri birbirine düşman yapan iktisadî kayıtları kaldırmak için ABD Başkanı Roosevelt, totaliter devletleri, barışa mecbur edecek tek kuvvetin İngiltere'nin kurmaya çalıştığı “*sulh cephesi*” olduğunu açıkladı. Avrupa devlet adamlarına hitap eden Roosevelt, barış için “*on sene yekdiğerinizin haklarına*

³³ İngiliz Hükümetinin 13 Nisan'da Ankara Büyükelçisi aracılığı ile ilettiği yazılı öneriye, Türk Hükümetinin yanıtını Dışişleri Bakanı Saraçoğlu iki gün sonra verdi. Buna göre Türkiye, İngiltere'ye yakın bir politikayı açıkça belli etmemekle birlikte, Mihver devletlerin Akdeniz ve Balkanlarda açıkça bir saldırıya geçmedikçe tarafsızlığını sürdürmek istiyordu. Ayrıca Mihver devletlerin karadan yapacakları saldırıya karşı Boğazların savunması için İngiliz yardımıyla hazırlık yapılması ve Sovyetler Birliği ile işbirliğine çalışılması ile Bulgar-Romen uyuşmazlığını çözmek için İngiltere'nin desteğinin sağlanması görüşü hâkim oldu (Soysal, 1982).

³⁴ İngiltere, aynı zamanda Türk ekonomisine kredi tahsis ederek Türkiye üzerindeki Alman etkisini kaldırmayı amaçlamaktaydı (Sıvış, 2020, s. 1860).

ve hudutlarına hürmet ve riayet edeceğinize söz veriniz.” çağrısında bulundu (M. Sertel, 1939b, s. 1).

İtalya'nın Arnavutluk'u işgal ettiği gün (7 Nisan) Almanya'dan Türkiye'ye yönelik önemli bir adım geldi. Almanya'da başbakanlık da yapan ülkenin en önde gelen diplomatlarından Franz Von Papen³⁵ Ankara'ya Büyükelçi olarak atandı. Türkiye'nin Almanya'ya karşı ittifakların içerisinde olmasının önüne geçmek isteyen Von Papen, 1917 yılı Haziran ayında Falkenhayn'ın emrinde İsrail ve Filistin'de İngiliz General Allenby ordularına karşı savaştıktan sonra, 1918'de Von Sanders'in Yıldırım Ordular Grubunda Kurmay Başkanlığı görevinde bulundu. Bir süre de olsa, Almanya Başbakanlığı görevini üstlendikten sonra Hitler Almanya'sının Viyana büyükelçiliği görevini yerine getirdi (Gülmez ve Demirci, 2013, s. 226). Tecrübeli Alman Büyükelçisinin çabaları, Türkiye'nin Barış Cephesine girmesini sağlayan 12 Mayıs 1939 tarihli Türk-İngiliz deklarasyonu ile Hatay sorunu çözüme kavuştuktan sonra 23 Haziran 1939 tarihli Türk-Fransız deklarasyonunun imzalanmasını engelleyemedi (Tuncer, 2021, s. 46-54).

Dışişleri Bakanı Saraçoğlu, İtalya'nın Habeşistan'ı işgalinden doğacak tehlikelere karşı, 1936'da Türk, İngiliz ve Fransız üyelerin Boğazları yeniden Türk hakimiyetine iade eden Montrö'yü imzaladığını ifade ederek Arnavutluk'un işgali karşısında da Türkiye'nin sulh cephesine girmesini savunuyordu (*Cumhuriyet*, 1939, 9 Temmuz s. 1-8). Bu gelişmelerden sonra, Türkiye Cumhuriyetinin Almanya ve İtalya, yayılmacılığına karşı Akdeniz ve Balkanların güvenliğini sağlamak amacıyla İngiltere ve Fransa ile 19 Ekim 1939'da imzaladığı yardımlaşma antlaşması, Batılı devletlerle ilk ittifak antlaşması olma özelliğine sahiptir. Türkiye, böylece Akdeniz ve Balkanlarda güvenliğini sağladığı gibi Sovyetler Birliği ile savaşa sürüklenmesini önleyecekti (Soysal, 1982). Bu gelişmeler devam ederken Fransız gazeteleri, Türkiye-İngiltere-Sovyet müzakerelerini haber yapıyordu (*Son Telgraf*, 1939, 9 Nisan, s. 1).

Bu ortamda M. Sertel'e göre, bütün dünyanın gözü Türkiye üzerindedir. Çünkü İngiltere'nin dünyayı tecavülden kurtarmak için kurmak istediği sulh cephesinin anahtarı Türkiye'dedir. Türkiye, bütün dünyanın dostluğunu aratan kuvvetli bir devlet olduğu için *Times* gazetesindeki bir makalede Türkiye, Avrupa siyasetinin istikrar unsuru olarak gösterilmektedir. Balkanlarda en çok sözü geçen ve dostluğu aranan, aynı zamanda hiç kimsenin toprağında gözü olmayan Türkiye, İngiltere için

³⁵ Papen'in Ankara Büyükelçisi olarak atanması Almanya Propaganda Bakanı Goebbels'in 12-14 Nisan'da Türkiye ziyaretinden sonra, 18 Nisan 1939'da yapıldı (Karataş, 2019, s. 127-128).

Orta Avrupa ve Akdeniz'deki tecavüz akımına karşı işbirliği ve dostluğuna ihtiyaç duyulan bir ülkedir. Türkiye'nin vereceği karar, bütün dünya barışını korumaya hizmet edecek düzeydedir (M.Sertel, 1939c, s. 1-10).

İTALYA'NIN ARNAVUTLUK'U İŞGALİNİN BALKAN PAKTINA ETKİSİ

Almanya'nın Çekoslovakya'yı işgali, küçük anlaşmayı³⁶ geçersiz kılarken, İtalya'nın Arnavutluk'u işgali, özellikle büyük devletlerin vesayetinden kurtulmak ve İtalya'nın Akdeniz yayılmasına karşı durmak için Atatürk'ün de destek ve öngörüsüyle oluşturulan Balkan Paktını tehlikeye soktu (Bricon, 1939, s. 1-3). Bir başka ifadeyle Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu Balkan devletleri tehdiye açık hale geldi (Ünal, 1939, s. 1).³⁷

Bu ortamda İngiltere,³⁸ Arnavutluk'un İtalya tarafından işgalinden sonra, önceden Lehistan'a yapmış olduğu tek taraflı yardım taahhüdünün bir benzerini Yunanistan ile birlikte Romanya'ya da yapmıştı. Bu iki devlet, İngiltere'nin yardımını reddetmemekle birlikte karşılıklı taahhüde girmediler (Toğay, 1939c, s. 2). Çekoslovakya'nın işgali sonrası Almanya, Romanya'ya yaklaştığı için Romanya, Balkan devletleriyle birlikte çözüm aramayı tercih etti (Nazif, 1939b, s. 5). Ayrıca Yugoslavya'ya verilen bütün teminata rağmen, bu ülke, Almanya, İtalya ve Macaristan ile çevrelendi. Bu durumda Balkan ülkeleri, el ele verip Balkan Birliğini sıkılaştırarak (Doğrul, 1939, s. 3) İtalya ile Alman yayılmasını durduracak iradeyi göstermeliydi. Bu aşamada Balkan Birliği bozuluyor mu, sorusunun cevabı, Londra ve Paris'te, "hayır", Roma ve Berlin'de, "evet" olan bir durum ortaya çıkardı (*Son Telgraf*, 1939, 24 Nisan, s. 1).

³⁶ Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, bazı devletlerin statükoyu değiştirme yönünde politikalara yönelmeleri üzerine Fransa'nın başını çektiği devletler, mevcut durumu koruya bilmek için Fransa'nın liderliğinde, 25 Ocak 1924'te Çekoslovakya, 10 Haziran 1926'da Romanya ve 11 Kasım 1927'de Yugoslavya'yla imzaladığı ittifak anlaşmaları Küçük Antant olarak anılmaktadır (Arslan, 2011, s. 255).

³⁷ Balkanların bir köşesinde ansızın yüz gösteren yangın Avrupa'yı sarmaya adaydır (M. T. Tan, 1939b, s. 2).

³⁸ Ankara'da da görev yapan İngiliz sefir Sir Percy Loraine, Roma'ya atandığında itimatnamesi, "*İtalya Kralı ve Habeşistan İmparatoruna*" hitaben yazıldı. İtimatnamede Arnavutluk'tan bahsedilmemesi (Tan, 1939, 26 Nisan, s. 3; *Ulus*, 1939, 26 Nisan, s. 3) İngiltere'nin İtalya'nın Arnavutluk işgalini tanımadığı olarak yorumlandı.

Esmer'e göre ki ahbab çavuştan her birisi, kendi sahasına doğru yeni adım attı. Almanya, Romanya'ya doğru yürürken, İtalya'nın hedefi de Yunanistan'ı istilâ altına almaktı.³⁹ Ancak iki devlete verilen İngiliz ve Fransız garantileri⁴⁰ “pişmiş aşı su kattı”. Arnavutluk darbesinden sonra İngiltere ve Fransa, Balkanlarla daha da alakadar olmaya başladı (Esmer, 1939a, s. 1-3). İngiltere, Balkan ülkelerini toplamak için Türkiye'ye güvenirken İtalya, Balkan Paktını bozarak Macaristan, Yugoslavya, Arnavutluk ve Bulgaristan ile pakta karşı bir blok kurmak istiyordu. Macar Başbakanı ve Dışişleri Bakanının Roma'yı ziyaretleri (*Tan*, 1939, 19 Nisan, s. 1) ile İtalya Dışişleri Bakanı Kont Ciano'nun Peşte konferansına katılması bu nedenleydi (*Cumhuriyet*, 1939, 19 Nisan, s. 1-9).

Romanya Dışişleri Bakanının Hitler ile Yugoslavya Dışişleri Bakanının da Venedik'te Kont Ciano ile görüşmesi dünyanın dikkatini Balkanlara çekti. Bu görüşmeler Balkan Birliği dağılıyor mu, Bulgaristan, Macaristan, Romanya, Yugoslavya ve Arnavutluk yeni bir blok mu meydana getiriyor, sorularını gündeme getirdi. Ancak bütün bu iddialara rağmen Balkan Birliği mevcut varlığını belki eskiden olduğundan daha ileri bir teyakkuzla devam ettiriyordu. Bulgaristan ise Balkan Paktına girmek için 1913 hudutlarının kendisine verilmesi talebini gündemde tutuyordu (Benice, 1939b, s. 1).

İngiltere, SSCB ile müzakerelere devam ederken Romanya'ya yardım gerektiğinde, gemilerin Çanakkale ve Karadeniz boğazlarından serbest geçmesini temin etmek ve Bulgaristan ile diğer Balkan devletlerinin arasını bulmak için Türkiye'nin yardımını talep ediyordu (*Tan*, 1939, 19 Nisan, s. 1; EK-5). İngiltere ve Fransa'nın azimkâr gayretleriyle Balkan dayanışmasının kuvvet bulacağına olan inanç nedeniyle Romanya ve Yunanistan'da olduğu gibi Yugoslavya'da da kamuoyu rahatlamaya başladı (*Yeni Asır*, 1939, 15 Nisan, s. 1). Romanya ve Yunanistan'a verilen İngiliz ve Fransız garantisinin büyük değeri inkâr edilememekle birlikte Balkan Devletlerinin kendi aralarında her türlü tecavüze karşı kuracakları bir müdafaa kalesinin de önemli olduğu unutulmamalıdır. Özellikle Romanya'ya verilen

³⁹ İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesi üzerine İtalya'nın Korfu Adasını da işgal edeceğinden endişelenen Yunan hükümeti, bu durumu İngiltere'ye bildirdi. Bunun üzerine Başbakan Çemberlayn, Avam kamerasında bu konuyu dile getirdi. Demokrat devletler, Yunanistan'a garanti verdiğinde İtalyan gazeteleri Yunanistan'ı ve Balkan devletlerini tehdit eden yayınlar yaptılar (Esmer, 1939c, s. 1-2).

⁴⁰ İngiltere ve Fransa'nın koydukları şart, tecavüze uğrayan her devlet kendi varlığını müdafaya kalkışmalı ve herhangi bir savaş tehdidine karşı da bütün kuvvetiyle mukabele etmeyi göze almalıdır (Y. Nadi, 1939b, s. 1).

garanti için boğazların İngiliz ve Fransız donanmalarına açık bulunmasını gerektirmektedir. Onun için İngiliz Dışişleri Bakanlığının resmî yayın organı görevini yerine getiren *Times*, Türkiye'nin önemine dikkat çekmektedir. Gazeteye göre, SSCB ve Romanya ile diğer Balkan Devletleri arasında bir yardım paktı gündemdedir. Ancak Balkan kalesinin en muhkem bir mukavemet merkezi olabilmesi için de Bulgaristan'ın ikna edilmesi gerekecektir. Olaylar karşısında tarafsız, herhangi bir tecavüze uğramadıkça her devletle samimi münasebet ve dostluklarına devam kararında bulunan Türkiye, Bulgaristan ve Romanya arasında uzlaşma sağlayabilecek konumdadır (Benice, 1939a, s. 1-6).

Yugoslavya ve Yunanistan sefirleri, 12 Nisan öğleden sonra Bulgar Başbakanını ziyaret ederek uzun müddet görüştüler. Yugoslavya ve Yunanistan ülkelerindeki kısmi seferberliğin Bulgaristan aleyhinde olmadığı konusunda teminat verirken, İtalya da Yunanistan'a taarruz etmeyeceğine dair güvence verdi. Bulgaristan ise Balkan statükosunun muhafazasından yana olduğunu bildirdi (*HAP*, 1939, 13 Nisan, s. 4). Bu gelişmelerden sonra Bulgaristan Başbakanı Köseivanof'un İsmet İnönü'yü ziyareti ve Romanya Hariciye Vekilinin Türkiye ziyareti gerçekleşti (*Yeni Asır*, 1939, 16 Nisan, s. 5). Bulgaristan, Yugoslavya'dan Makedonya'nın bir parçasını, Yunanistan'dan Dedeağaç'ı, Romanya'dan da Dobruca'yı isterken komşuları arasında sadece Türkiye ile sorunu yoktu (Esmer, 1939b, s. 2).

Balkan Paktına İtalya'nın etkisiyle giremeyen Bulgaristan'ın revizyonist tutumu Balkan Devletlerinin ve Türkiye'nin güvenliği açısından son derece önemliydi. Ancak Bulgaristan ikircikli tavrını sürdürüyor ve bu krizi pazarlık konusu yapmaktan geri durmuyordu. Bulgar *Slovo* gazetesi, İtalya'nın Arnavutluk'u işgali üzerine, Balkan Paktının bir tesanüt sınavı geçirdiğini ve "*Balkan Balkanlılarıdır*" sözünün ne dereceye kadar doğru olduğunun görüleceğini yazdı. Bulgar siyasî çevreleri de tarafsızlık siyaseti takip etmekle birlikte Dobruca'yı Romanya'dan istemeyi dillendirmeye başladı. Yunanistan, Arnavutluk işgalini sükûnetle telakki etmiş gözükürken, Yugoslavya, İtalya'nın kendi ülkesinin menfaatlerini koruyacağı garantisine güveniyor, Romanya ise Arnavutluk işgalinin Balkan Antantına ihtar olduğunu düşünüyordu (*Yeni Asır*, 1939, 19 Nisan, s. 7).

Berliner Zeitung gazetesinin Bükreş muhabirine göre, Romanya Dışişleri Bakanı Gefenko'nun İstanbul ziyaretinde, Bulgaristan'ın Balkan Antantına girmesi tetkik edildi. Ancak Bulgaristan'ın toprak talebi ertelense de vaziyete göre bu ülke, Romanya ve Yunanistan tarafından tatmin edilirse bu ülkenin Balkan Antantına girebileceği değerlendiriliyordu (*Tan*, 1939, 12 Nisan, s. 1).

Yunanistan'ın önceki dönemlerde İktisat Bakanı olan Jorj Pesmazoğlu, Arnavutluk'un işgalini Yunanistan ve Balkan Paktı açısından değerlendirdi. Arnavutluk'un bağımsızlığını kaybetmesini kaygı verici olarak değerlendiren Pesmazoğlu'na göre Yunanistan, Balkan Paktına ve çok sağlam bir ittifakla Türkiye'ye bağlıdır. Eğer Kemal Atatürk'ün Balkan Paktı konusunda, ilk planı kabul olmuş olsaydı (Arnavutluk ve Bulgaristan da pakta dâhil etmek) 50 milyonluk Balkan ittifakının 5 milyondan fazla askeri ile üçüncü bir ittifak olarak Avrupa'nın güvenliğine katkı sağlayabilirdi (Pesmazoğlu, 1939, s. 5).

Türkiye, Balkan Antantının Bulgaristan'ın Dobruca'daki isteklerine rağmen Sofya ile görüşülmesini, harp halinde İngiliz ve Fransız harp gemilerinin Boğazlardan serbest geçmesini, ayrıca Doğu Avrupa'da müessir bir mukavemet cephesi tesisi için Türkiye'nin Romanya ve SSCB arasında karşılıklı yardım paktının imzasını, düşünüyordu (*Son Posta*, 1939, 11 Nisan, s. 1-11).

Sonuç

Atatürk, güçlü bir Arnavutluk'un varlığını, Türkiye ve Balkanların güvenliği açısından gerekli görüyordu. Onun için işgaller döneminde Türkiye ile Arnavutluk arasında imzalanan gizli anlaşmada, Arnavutluk'ta halk rejiminin oluşmasıyla birlikte, Türkiye ile ilişkilerin gelişmesi ön görülüyordu. Gizli anlaşmanın ruhuna uygun olarak 1925'te Arnavutluk'ta Cumhuriyet ilân edildi. Ancak Arnavutluk, Oniki Adalar'ı işgalinde bulunduran ve Türkiye'nin güvenliğine tehdit olarak görülen İtalya'ya tavizler vermeye başladı. İtalya-Arnavutluk Paktı 1927'de imzalandığında Atatürk, bir baloda tüm elçilerin huzurunda, Arnavutluk elçisini İtalya'ya yaklaşım nedeniyle uyarma gereğini duydu. Ancak Arnavutluk Cumhurbaşkanı Ahmet Zogu, Atatürk'ün uyarılarını dikkate almayarak 1 Eylül 1928'de İtalya desteği ile Krallığını ilan etti. Krallık ilanından sonra İtalya'ya daha da bağımlı hale gelmeye başlayan Arnavutluk, Atatürk'ün tüm çabalarına rağmen Balkan Paktına girmedi.

İngiltere ve Fransa, İtalya'nın ve 1935'te Habeşistan'ı işgaline kayıtsız kalarak bu ülkenin Arnavutluk'a asker çıkarmasının önünü de açmış oldu. İtalya'nın Habeşistan'ı işgali üzerine Türkiye, İngiltere ve Fransa ile ilişkilerini güçlendirerek Milletler Cemiyeti çerçevesinde Ahnan yaptırım kararlarına katıldı. Devamında, Türkiye, 20 Temmuz 1936'da Montrö Boğazlar Sözleşmesini imzaladıktan sonra 1937'de Akdeniz'de İtalyan korsanlık eylemlerine karşı İngiltere ve Fransa ile Nyon ve Cenevre Antlaşmalarını imzaladı. Türkiye, İngiltere ve Fransa'nın İtalyan saldırı ve yayılmasına karşı aktif pozisyon almasını sağlamaya çalışırken, İtalya da yaptırımlar

kapsamında olası saldırıları engelleyebilmek için, İngiltere ile geçici ittifak antlaşması oluşturdu.

İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesi üzerine, çeyrek asır önce emperyalist devletlere karşı bağımsızlık savaşı veren ve Arnavutlarla kader birliği yapan Türk halkının yoğun tepkisi oluştu. Ufukta II. Dünya Savaşının ayak seslerinin duyulmaya başlandığı bu ortamda, Türk basını işgali çok etraflıca ve yakından takip etti. Ancak Türk basınında direniş gösteren Arnavutlara sempatiyle bakılırken, işgali gerçekleştiren İtalya'ya ve ülkesini savunmadan terk eden Kral Zog'a tepki gösteren yayımlar da yer aldı.

Avrupa siyasetinin istikrar unsuru ve Balkanlarda en çok sözü geçen ve dostluğu aranan Türkiye, İtalyan tehdit ve yayılması karşısında, ülkesinin olduğu kadar, Balkan Paktının güvenliği ve dünya barışı için İtalya'nın Habeşistan'ı işgalinden sonra da çareler aramayı sürdürdü. Akdeniz'deki saldırganlığa karşı da işbirliği ve dostluğuna ihtiyaç duyulan Türkiye, İtalya'nın Arnavutluk'un işgalinden beş gün sonra İngiltere ile daha sonra da Fransa ile müzakerelere başladı. Türkiye; İngiltere ve Fransa'dan İtalya'ya karşı çok net pozisyon almasını talep ederken, bu devletler de Balkan Pakti'nin güçlü bir şekilde devam etmesiyle Bulgaristan'ın Pakta dâhil edilmesinde Türkiye'nin desteğini bekliyorlardı. İtalya da Balkan Paktını bozarak Macaristan, Yugoslavya, Arnavutluk ve Bulgaristan ile bu pakta karşı bir blok kurmak niyetindeydi. İngiltere ve Fransa'nın yanında SSCB ile de müzakerelere başlayan Türkiye, bir çeşit taraflı tarafsızlık, olarak adlandırabilecek biçimde Batı İttifakı içerisinde yer alan ancak tarafsız kalmayı da göz ardı etmeyen politikasını, II. Dünya Savaşı süresince devam ettirecektir.

Kaynakça

Akşam gazetesi. (1939, 17 Mayıs). s. 4; (1939, 24 Mayıs) s. 2.

Anadolu gazetesi. (1939, 6 Temmuz). s. 10.

Arslan, R. (2021). Türk Elçilik Raporlarına Göre Küçük Antant. *Belgi Dergisi*, 12, 255-281.

Atay, N. H. (1939, 2 Mayıs). Nevyork Yolunda, *Ulus*, s. 5.

Aydın gazetesi. (1939, 6 Nisan). s. 1; (1939, 11 Nisan). s. 1; (1939, 12 Nisan). s. 1; (1939, 13 Nisan). s. 1; (1939, 14 Nisan). s. 1.

Benice, E. İ. (1939a, 15 Nisan). Bulgarlar ve Dobrice. *Son Telgraf*, s. 1-6.

Benice, E. İ. (1939b, 23 Nisan). Balkan Birliği Parçalanabilir mi?. *Son Telgraf*, s. 1.

- Birgen, M. (1939, 14 Nisan). Türk Vatandaşı Rahat Uyu, *Son Posta*, s. 1.
- Birgen, M. (1939, 15 Nisan). Müsterih Olun!. *Son Posta*, s. 1.
- Bricon, E. (1939, 22 Nisan). İtalyan Darbesi Karşısında Londra. *Aydın*, s. 1-3.
- Cumhuriyet gazetesi*. (1939, 4 Nisan). s. 3; (1939, 5 Nisan). s. 1-7; (1939, 6 Nisan). s. 3; (1939, 7 Nisan). s. 1- 8; (1939, 8 Nisan). s. 1,9; (1939, 9 Nisan). s. 7; (1939, 11 Nisan). s. 7; (1939, 12 Nisan). s. 5; (1939, 19 Nisan). s. 1-9; (1939, 29 Nisan). s. 1-9, 7; (1939, 31 Mayıs). s. 3; (1939, 7 Haziran). s. 5; (1939, 14 Haziran). s. 2; (1939, 26 Haziran). s. 1-5; (1939, 9 Temmuz, s. 1-8).
- Daver, A. (1939, 14 Temmuz). Sinyor Mussolini, Bana 30 Frank 50 Cm Borcunuz Var. *Cumhuriyet*, s. 5.
- Demiray, E. (1939a, 21 Nisan). Barışa mı, yarışa mı?. *Aydın*, s. 1.
- Demiray, E. (1939b, 9 Nisan). Duçe Mussolini ve Arnavutluk. *Aydın*, s. 1-2.
- Dilevurgun, H. (1939, 28 Haziran). Bir Türkün Cevabı. *Yeni Sabah*, s. 4
- Doğrul, Ö. R. (1939, 12 Nisan). Balkanlarda Yeni Stratejik Vaziyet. *Tan*, s. 3.
- Doko, K. (2020). *İtalyan İşgali'nde Arnavutluk 1939-1943*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duran, F. S. (1936, 12 Nisan). Arnavutluk İstiklâlini Nasıl Kaybetti?. *Tan*, s. 7.
- Erkilet, H. E. (1939, 10 Nisan). Harbin Önüne Geçilemeyecek. *Son Posta*, s. 1-11.
- Esmer, A. Ş. (1939a, 22 Nisan). Mihver Devletleri ve Balkanlar. *Aydın*, s. 1-3.
- Esmer, A. Ş. (1939b, 23 Nisan). Bulgaristanın Vaziyeti. *Son Telgraf*, s. 2.
- Esmer, A. Ş. (1939c, 27 Nisan). Benden Korkmuyor musunuz?. *Aydın*, s. 1-2.
- Felek, B. (1939, 9 Nisan). Vukuatlı Sokak!. *Tan*, s. 3.
- Feyzi, R. (1939a, 14 Nisan). Para İle Vatan Satılmaz. *Son Telgraf*, s. 3.
- Feyzi, R. (1939b, 27 Nisan). Kraliçeye Ne Teklif Ediyorlar?. *Son Telgraf*, s. 3.
- Gülmez, N. ve Demirci, E. (2013). Von Papen'in Türkiye Büyükelçiliği. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIII(27), 225-250.
- Gündüz, A. (1939, 22 Nisan). Kaçaklara Mersiye Yerine Kahramanlara Destan. *Tan*, s. 5-8.

- Haber Akşam Postası (HAP) gazetesi.* (1939, 5 Nisan). s. 1-5; (1939, 6 Nisan). s. 1-4; (1939, 7 Nisan). Üçüncü Basış, s. 1, 5; (1939, 8 Nisan). s. 1-5; (1939, 9 Nisan). s. 1, 5; (1939, 11 Nisan). s. 4; (1939, 13 Nisan). s. 4; (1939, 18 Nisan). s. 5; (1939, 20 Nisan). s. 6, 12; (1939, 5 Mayıs). s. 7.
- Hulûsi, İ. (1939, 19 Nisan). Jeraldin. *Son Posta*, s. 6.
- Ilgaz O. N. (1939, 23 Haziran). Arnavut Halid Kayaya Cevap. *Yeni Sabah*, s. 3.
- Karataş, B. (2019). II. Dünya Savaşı Sırasında Franz Von Papen Suikastı Çerçevesinde Türkiye, Sovyetler Birliği ve Almanya İlişkileri. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 127-137.
- Kısakürek, N. F. (1939a, 8 Nisan). Arnavutluk. *Haber Akşam Postası*, s. 1.
- Kısakürek, N. F. (1939b, 9 Nisan). Çarpık İdeoloji. *Haber Akşam Postası*, s. 1.
- Lütfi, H. (1939, 9 Nisan). İtalyanlar, Arnavutlukta Kolay İlerleyebilirler mi?. *Tan*, s. 7.
- Nadi, N. (1939, 9 Nisan). Arnavutluk Tarihe Karışırken. *Cumhuriyet*, s. 1.
- Nadi, Y. (1939a, 8 Nisan). Arnavudlukla İtalya Arasında Savaş. *Cumhuriyet*, s. 1.
- Nadi, Y. (1939b, 15 Nisan). İngiliz-Fransız Beyanatından Sonra. *Cumhuriyet*, s. 1.
- Nazif, N. (1939a, 9 Nisan). Arnavudluk İşgalinin Kısa Tarihçesi. *Son Telgraf*, s. 1-6.
- Nazif, N. (1939b, 12 Nisan). Balkanların Anahtarı Romanya. *Tan*, s. 5.
- Oesterreicher, M. (1939, 20 Nisan). Jeraldin Nasıl Sevdi, Evlendi?. *Tan*, s. 7.
- Özcan, H. (2011). *Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri (1920-1938)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Özcan, H. (2017). TBMM Hükümeti ile Arnavutluk Hükümeti Arasında İmzalanan Gizli Anlaşmanın Sebep ve Sonuçları. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 119-157.
- Özcan, H. (2018). Ankara Elçisi Rauf Fico'nun Günlükleri Işığında Krallık İlanı Öncesi Türkiye-Arnavutluk İlişkilerine Atatürk'ün Yaklaşımı. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 341-366.
- Özler, A. B. (1952). Yakın Tarihimizin Gizli Kalmış Tarafları: Atatürk'ün Arnavutluk Hakkında Siyasî Bir Kehaneti. *Tarih Dünyası Dergisi*, 35, 1411.

- Pearson, O. (2004). *Albania and King Zog Independence, Republic and Monarchy 1908-1939*. Newyork: The Center of Albanian Studies In Association with I B Tauris & Co Ltd.
- Pesmazoğlu, J. (1939, 1 Mayıs). Arnavudluğun İlhakı ve Yunanistan. *Cumhuriyet*, s. 5.
- Pomier, L. (1939, 14 Nisan). İtalya Son Darbeyi Niçin İndirdi?. *Ulus*, s. 4.
- Sadullah, N. (1939, 19 Nisan). Tac ve Külâh. *Tan*, s. 6.
- Saraçoğlu, A. C. (1939, 30 Haziran). Malûm Olaki. *Yeni Sabah*, s. 1.
- Sertel, M. Z. (1939a, 10 Nisan). Arnavutluk İşgali Neler Doğurabilir?. *Tan*, s. 1-10.
- Sertel, M. Z. (1939b, 17 Nisan). Yeni Dünyanın Eski Dünyaya Mesajı. *Tan*, s. 1.
- Sertel, M. Z. (1939c, 18 Nisan). Türkiyenin Vaziyeti. *Tan*, s. 1-10.
- Sertel, S. Z. (1939a, 10 Nisan). Kaçan Kral, *Tan*, s. 5.
- Sertel, S. Z. (1939b, 11 Nisan). Negüsten Zogoya Mektup. *Tan*, s. 5-6.
- Sertoğlu, M. (1939, 10 Nisan). Tiran Radyosu. *Yeni Sabah*, s. 3.
- Sıvış, E. (2020). 1930'lu Yıllarda Türk Dış Politikasındaki Değişim: Amerikan Dışişleri Belgelerinde Türkiye'nin Alman Ekonomik ve Siyasi Baskısını Dengeleme Girişimleri. *Belgi Dergi*, 19, 1860-1871.
- Son Posta gazetesi*. (1939, 4 Nisan). s. 3; (1939, 5 Nisan). s. 1-11; (1939, 6 Nisan). s. 1. (1939, 7 Nisan). s. 1-11; (1939, 10 Nisan). s. 1-3; (1939, 11 Nisan). s. 1, 11; (1939, 12 Nisan). s. 1-11; (1939, 23 Nisan). s. 3; (1939, 25 Nisan). s. 1; (1939, 16 Mayıs) s. 1-11; (1939, 17 Mayıs) s. 1; (1939, 25 Mayıs) s. 1-8; (1939, 5 Temmuz). s. 3; (1939, 9 Temmuz). s. 1-11.
- Son Telgraf gazetesi*. (1939, 5 Nisan). s. 1; (1939, 7 Nisan). s. 1; (1939, 8 Nisan). s. 1; (1939, 9 Nisan). s. 1; (1939, 15 Nisan). s. 5; (1939, 24 Nisan). s. 1; (1939, 27 Nisan). s. 4; (1939, 17 Mayıs). s. 2; (1939, 23 Mayıs) s. 1-6; (1939, 25 Mayıs) s. 2; (1939, 31 Mayıs) s. 1.
- Soyak, H. R. (2006). *Atatürk'ten Hatıralar*. 3. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Soysal, İ. (1982). *1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı*. Erişim tarihi: 17.01.2023, <https://belleten.gov.tr/tam-metin/1734/tur>

Tan gazetesi. (1939, 5 Nisan). s. 1; (1939, 6 Nisan). s. 3; (1939, 7 Nisan). s. 1, 10; (1939, 8 Nisan). s. 1; (1939, 9 Nisan). s. 10; (1939, 12 Nisan). s. 1-9; (1939, 16 Nisan). s. 7; (1939, 18 Nisan). s. 3; (1939, 26 Nisan). s. 6; (1939, 19 Nisan). s. 1; (1939, 26 Nisan). s. 3.

Tan, M. T. (10 Nisan 1939a). Haritadan Tarihe. *Tan*, s. 2-7.

Tan, M. T. (11 Nisan 1939b). Tarihte Şaşılıklar. *Tan*, s. 2.

Toğay, M. F. (15 Nisan 1939a). Arab Âlemi ve Avrupa. *Cumhuriyet*, s. 3.

Toğay, M. F. (18 Nisan 1939b). İtalya-Fransa Davası. *Cumhuriyet*, s. 2.

Toğay, M. F. (20 Nisan 1939c). Romanya-Lehistan-Almanya. *Cumhuriyet*, s. 2.

Tuncer, H. (2012). *İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950) İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Türkdili gazetesi. (1939, 5 Nisan). s. 1; (1939, 6 Nisan). s. 1; (1939, 7 Nisan). s. 1; (1939, 8 Nisan). s. 1; (1939, 12 Nisan). s. 1; (1939, 14 Nisan). s. 1; (1939, 15 Nisan). s. 1.

Ulus gazetesi. (1939, 5 Nisan). s. 8; (1939, 6 Nisan, s. 1-6); (1939, 7 Nisan). s. 1; (1939, 8 Nisan). s. 1; (1939, 14 Nisan). s. 3; (1939, 11 Nisan). s. 3; (1939, 16 Nisan). s. 1; (1939, 17 Nisan). s. 1; (1939, 26 Nisan). s. 3; (1939, 5 Temmuz). s. 1-8.

Ünal, K. (1939, 16 Nisan). Hâdiselerden Sonra. *Ulus*, s. 1.

Yalçın, H. C. (1939, 8 Nisan). Arnavutluk Faciası. *Yeni Sabah*, s. 1.

Yeni Asır gazetesi. (1939, 8 Nisan). s. 1; (1939, 9 Nisan). s. 1,12; (1939, 15 Nisan). s. 3; (1939, 16 Nisan). s. 3; (1939, 18 Nisan). s. 3; (1939, 19 Nisan). s. 7; (1939, 22 Nisan). s. 3; (1939, 24 Nisan). s. 1; (1939, 26 Nisan). s. 3.

Yeni Sabah gazetesi. (1939, 5 Nisan). s. 1; (1939, 8 Nisan). s. 1; (1939, 9 Nisan). s. 1-3; (1939, 16 Haziran). s. 1; (1939, 18 Haziran). s. 3; (1939, 24 Haziran). s. 1-7; (1939, 25 Haziran). s. 1-5; (1939, 29 Haziran). s. 3; (1939, 5 Temmuz). s. 1-3.

Summary

Turks and Albanians have the distinction of being two nations that have been united for five centuries. Since many people of Albanian origin decided to live in Turkey after Albania gained its independence, the developments in both countries continued through ordinary people, apart from official and political channels. During and after the First World War, Turks and Albanians sought common solutions to defend their country facing invasion. Atatürk's foresight, cooperation was made with Albania in this critical period. In fact, this cooperation was signed with a secret agreement. Atatürk, seeing Albania's strength as necessary for the security of Turkey and the Balkans, paid special attention to Albania and Albanians. That is

why, in the secret agreement made during the occupation period, Atatürk wanted the establishment of a popular regime in Albania as well as in Turkey and the development of relations with Turkey. In the spirit of the secret agreement, in 1925, Albania was proclaimed a Republic. However, Albania, which started to approach Italy economically, signed the Tirana Pact with Italy in 1927. Atatürk felt the need to warn the Albanian ambassador in the presence of all the ambassadors at a ball, because of its policy that made concessions to Italy, so that Albania, which moved away from Turkey as it got closer to Italy, would not become an Italian colony. However, Albanian President Ahmet Zogu declared his Kingdom --with the support of Italy- on September 1, 1928, despite Atatürk's warnings. Despite all the efforts of Atatürk, Albania, which could not enter the Balkan Pact with the influence of Italy, was occupied by Italy six months before the start of World War II. Upon the occupation of Albania, the King had to leave his crown, throne, newly built palace and country with his postpartum wife and his two-day-old son. Sadly, King Zog, who did not listen to Atatürk's warnings, sought asylum in Turkey after fleeing to Greece and was compulsorily hosted in Istanbul for two months.

Since Italy, which owns the Dodecanese Islands, first invaded Abyssinia in 1935, caused Turkey's security concerns about the Straits, Turkey managed to secure the straits with the Montreux Straits Convention a year after the occupation by negotiating with the relevant states. However, when Germany expand to Eastern Europe and Italy occupied Albania; it caused an intense reaction on the Turkish people, who fought for independence against the imperialist states a quarter of a century ago and made a fateful alliance with the Albanians. In accordance with this reaction, the Turkish press followed the occupation very closely and thoroughly. However, while the Turkish press was sympathetic to the people of Albania, who resisted; there were also publications reacting to the invasion of Italy and King Zog, who left his country without defense. King Zog, who was crowned with the support of Mussolini and did not enter the Balkan Pact, was one of these criticisms that he could not resist against Italy. In addition, King Zog, who got married a year before the invasion of his country and had a new palace built with a debt of approximately two million pounds after his marriage, had to leave his country with his large entourage before he could move to his palace. After the King and members of the government left the country, the resisting Albanian people had to give up defending their country.

On the other hand, Turkish foreign policy started to abandon its neutrality policy, starting negotiations with England and then with France, five days after the occupation of Albania in the face against German and Italian threats and expansion. Britain, which decided to help Turkey against a direct or indirect threat from Italy in the Mediterranean region, demanded the help of Turkey in an Italian-British war in response to this. In addition, they were asking whether Turkey would like to participate in the assurance that England and France were considering to provide Eastern Europe against a possible German attack. Moreover, Turkey's support was requested in the inclusion of Bulgaria in the Pact with the strong continuation of the Balkan Pact. In this conjuncture, Italy wanted to break the Balkan Pact and form a bloc with Hungary, Yugoslavia, Albania and Bulgaria against this pact. Turkey continued to seek solutions for the security of its own country, as well as the security of the Mediterranean and the Balkan Pact, and world peace. In this context, Turkey, which started negotiations with the USSR as well as England and France, abandoned the neutral foreign policy of the Atatürk period and entered the Peace Front by turning to an alliance with the West. This policy of Turkey, which can be described as a kind of biased neutrality, but which does not ignore being neutral, which is in the Western Alliance, will continue throughout the World War II.

EK-1

MİHANİK
Yazar: Mihalim...
REHİB SAREVİN
Her hafta...
Çıkıyor:
Aylık...
Yazın...
Nisan...
Nisan...
Nisan...

Cumhuriyet

Değerli...
İstanbul...
Cemal...
Nisan 1939

FOTO MAGAZİN
Aylık...
Nisan...
Nisan...
Nisan...

Arnavudluğun askerî işgali

Draç, Avlonya ve diğer Arnavud limanlarında karaya çıkarılan İtalyan kuvvetleri Tirana'ya doğru ileri harekete devam ediyor

Kral Zogo İtalyan hükûmetine dün yeni sulh teklifleri gönderdi

**Roma diyor ki :
«Askerlerimiz hiçbir mukavemete maruz kalmadan ilerliyor»**

**Tirana diyor ki :
«Kuvvetlerimiz vatani karış karış müdafaâ etmektedir»**

Hükümet Tirana'yı terketti ve Elbassan'a gitti

Arnavudluğun askerî işgalı...
ADRIYATİK DENİZİ...
YUGOSLAVA...
İTALYA...
SHKODER...
PRIZREN...
TIRANA...
ELBASSAN...
DURRES...
VLORES...
CORCH...
GJIRK...
KORÇ...
DURRES...
VLORES...
CORCH...
GJIRK...
KORÇ...

Arnavudlukla İtalya arasında savaş

Milletlerin temsilcileri için de Avrupa siyaseti gemisi orası tocu yürütmekte devam ediyor. Arnavudluk bu gelişigüzel yürüyen siyaseti için yeni misyonları teşkil etmektedir.

Arnavudlukla İtalya arasında savaşın başlaması... Arnavudluk... İtalya... savaş... Arnavudluk... İtalya... savaş... Arnavudluk... İtalya... savaş...

Arnavudluk... İtalya... savaş... Arnavudluk... İtalya... savaş... Arnavudluk... İtalya... savaş...

Yumurta ihracatı işini tanzim etmek lâzımdır

Bazı ticarclar: «Birinci nevi yumurtaların sanâyî mahous yumurtalar gibi ihracı hem menfaatlere hem de nizamamen ruhuna aykırıdır» diyorlar

Yumurta ihracatı işini tanzim etmek lâzımdır... Bazı ticarclar... Arnavudluk... İtalya... savaş...

Rumen Hariciye Nazırı bugün şehrimizde

Şükri Saracoğlu da dün akşam Ankara'dan hareket etti, iki Nazır müzakerelere başlayacak

Bünye 7 (7) — Rumens Hariciye Nazırı Saracoğlu... Şükri Saracoğlu da dün akşam Ankara'dan hareket etti, iki Nazır müzakerelere başlayacak...

Londra konuşmaları

İngiliz - Leh yardım müahedesi, Hariciye Nazırı Bekin Varşova'ya avdetinden sonra kaleme alınacak

Londra konuşmaları... İngiliz - Leh yardım müahedesi... Bekin Varşova'ya avdetinden sonra kaleme alınacak...

Beden terbiyesi umumî müdürünün beyanâtı

«Kültürümüzü istenilen vesilele tehciz ve muallimlerle takviye etmeği bir borç biliriz»

Beden terbiyesi umumî müdürünün beyanâtı... «Kültürümüzü istenilen vesilele tehciz ve muallimlerle takviye etmeği bir borç biliriz»...

EK-4

SAYISI
3
KURUŞ

SON TELGRAF

ÇARŞAMBA
31
MAYIS 1939

KATI: 301 Telsiz: 20827
Kuvvetli Hareketler No. 31

En Son Telgrafları Ve Haberleri Veren Akşam Gazetesi

Bahçe ve Bahçeüstü
ETEM İZMİR DENİCE VIL. 3

Parti Kurultayının Bugünkü Toplantısı Müstakil Parti Grubu Bugün Seçiliyor, Grupun Mecliste Faal Bir Rol Alacağı Şimdiden Anlaşılmaktadır

Meclis Hükümet Ordu

Milî Meclis'in 1939 yılı çalışmalarını kapsayan 1939-40 bütçe ve tahsisat kanunları Meclis'te görüşülüyor. Bu kanunlar Meclis'in 1939 yılı çalışmalarını kapsayan 1939-40 bütçe ve tahsisat kanunları Meclis'te görüşülüyor. Bu kanunlar Meclis'in 1939 yılı çalışmalarını kapsayan 1939-40 bütçe ve tahsisat kanunları Meclis'te görüşülüyor.

Makineye Verirken: İki Kont Tayyarede Parçalandı

Lütfü H. ÖZALP - Kont Tayyarede Parçalandı. İki kont tayyarede parçalandı. İki kont tayyarede parçalandı. İki kont tayyarede parçalandı.

Denizbank Bugün Tarihe Karışıyor

Yeni Daire Kadroları Bugün Olmazsa, Yarın Tebliğ Edilecek

Bazı Hatibler Müstakillerden Temennilerde Bulunacaklar

Bu Grupu Teşkil Edecek Yirmibir Azanın Seçimi de Bugün Yapılıyor

1939 yıl İstiklal Partisi kurultayının 2. toplantısı bugün...

Macaristanda Seçimin Neticesi

Doğuşun H. ÖZALP - Macaristanda seçim neticesi. Macaristanda seçim neticesi. Macaristanda seçim neticesi.

Polonyadaki Almanlar

Lütfü H. ÖZALP - Polonyadaki Almanlar. Polonyadaki Almanlar. Polonyadaki Almanlar.

Maske imalatı için 1,200,000 Lira Ayrıldı

58 Küsur Milyon Lira Tutan Fevkalade Tahsisat Nereelere Sarfedilecek

Fransa ile de Anlaşıyoruz

Hariciye Vekilinin Bir Fransız Gazetecisine Çok Mühim Beyanatı

Küçük Mezarlıktan Çıkan İki Kişi

Çalıkların Arasına İki Aylık Bir Çocuk Bırahtılar

Fatih İstanbul Kapılarında Ve Bizans Saraylarında!

Maske imalatı için 1,200,000 Lira Ayrıldı

2 - SON TELGRAF - 31 MAYIS 1939

EK-5

Çarşamba 19 NİSAN 1939

TAN TANI GÜNLÜK SİYASİ HALK GAZETESİ

ÇOCUK ANSİLOPEDİSİ

İngiltere Balkanlıları Toplamak İçin Türkiyeye Güveniyor

Romanyanın Vaziyeti

Yeni M. Zekeriya SERTEL Romanya Haricetle Nazir Çakırbağ Berlinde...

Chamberlain Kamarada Sulh İşinin İlerlediğini Söyledi

Hitler Ellinci Yıldönümünden Evvel Danzığ Mesalesini Halletmiye Karar Vermiş...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

Da karada Danzığ'ın Alman sivilcele emare vakti gösterir

Akdeniz Anahtarı Tehlikede

Cebelitanktaki İtalyan Tahşidatı Devamda

London, 18 (Haber) — Alman donanması İtalyan donanması...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

İtalya Balkan Paktını Bozma Çalışıyor

Bu Emelle Macaristan, Yugoslavya, Arnavutluk ve Bulgaristanın Mütekopp Bir Blok Yapacakmış

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

Yapılacak Blok Nahiye

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

İHÖNÜ, Mareşalo Taziyetlerini Bildirdi

London, 18 (Haber) — İtalyan Mareşali...

Herby Çemberçvidi Çemberçvidi

London, 18 (Haber) — Çemberçvidi...

OTOBUS DAVASI

Dün İstanbulda 28 Şahit Dinlendi

İstanbul, 18 (Haber) — Otopus davası...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...

London, 18 (Haber) — Dışişleri bakanı Chamberlain...